

"Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), η ένταξη στη ζώνη του ευρώ : Η περίπτωση της Ελλάδας και ο μελλοντικός σχεδιασμός της ευρωζώνης".

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΚΕΛΕΠΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΣΚΙΑΔΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Θεσσαλονίκη, 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΟΝΕ)

1.1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΟΝΕ ΚΑΙ ΠΩΣ ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ

1.2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΟΝΕ

1.3. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ – ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

1.3.1. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

1.3.2 ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

2. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

2.1. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

2.2. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩ

2.3. Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΧΜΗ ΣΤΟ ΕΥΡΩ

3.Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

3.1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ ΩΣ ΕΘΝΙΚΟ ΝΟΜΙΣΜΑ

3.2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.3. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ

4. Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

4.1. ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΣΕ Ο ΚΟΡΟΝΟΪΟΣ COVID-19 ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΝΕ

4.2. Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΕΥΡΩΠΗ

4.3. Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Περίληψη

Η παρούσα εργασία θα μελετήσει ποια είναι η σημασία του όρου Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE) και ποιος είναι ο ρόλος και η λειτουργία της. Θα γίνει μια ιστορική αναδρομή στο πώς δημιουργήθηκε η ONE, ποια ήταν τα στάδια εξέλιξής της μέσα στο χρόνο και πώς κατέληξε στην έκδοση του ενιαίου νομίσματος του ευρώ. Επιπλέον, θα καταγραφούν τα πλεονεκτήματα καθώς επίσης και τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από την ένταξη μιας χώρας στην ζώνη του ευρώ και τι συνέβη στην περίπτωση της Ελλάδας. Θα εξεταστούν οι λόγοι για τους οποίους η Ελλάδα δεν πέτυχε την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ το 1999 μαζί με τα 11 πρώτα κράτη-μέλη της ONE και ποιες ήταν οι ενέργειες και οι αλλαγές στις οποίες προχώρησε ώστε να πετύχει την ένταξή της το 2001.

Στη συνέχεια, θα αναλυθεί η πορεία της Ελλάδας από την απόκτηση του νομίσματος του ευρώ το 2002 μέχρι και σήμερα. Πώς επηρεάστηκε η Ελλάδα από την Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και τι μέτρα έλαβε με τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να ξεπεράσει τη δημοσιονομική κρίση στην οποία εισήλθε. Ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση, η Ελλάδα, στο πλαίσιο της ευρωζώνης, παρουσιάζει μεγάλες οικονομικές ανισότητες, αύξηση της παραοικονομίας, ραγδαία αύξηση της ανεργίας, χαμηλού επιπέδου ποιότητας παιδείας, ψηφιακό χάσμα, αύξηση της διαφθοράς, γραφειοκρατία, χαμηλό επίπεδο ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης, καθώς και περιβαλλοντικά προβλήματα. Παρόλα αυτά τα προβλήματα που προέκυψαν στην Ελλάδα μετά την οικονομική κρίση είναι πολύ σημαντικά και αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος η προσπάθεια της χώρας, η οποία κάνει βήματα προόδου διαρκώς με τη βοήθεια και των υπολοίπων χωρών της ONE, μέσα από πρωτοβουλίες που λαμβάνονται και προγράμματα τα οποία θα μελετηθούν αναλυτικότερα στην παρούσα εργασία και που έχουν ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και την βελτίωση της οικονομικής κατάστασης με την συνεχή κατάρτιση και εκπαίδευση όλων των πολιτών στις νέες τεχνολογίες και στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων ως πηγών ενέργειας.

Σημαντική είναι και η αναφορά στο μελλοντικό σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της ευρωζώνης, πως αυτή η στρατηγική και ο σχεδιασμός για το μέλλον της ONE επηρεάστηκε από την πρόσφατη υγειονομική κρίση του κορονοϊού COVID-19, καθώς επίσης και η μελλοντική στρατηγική που θα ακολουθήσει η Ελλάδα εφαρμόζοντας συγκεκριμένα οικονομικά προγράμματα και πολιτικές. Τέλος, θα εξαχθούν συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συνολική μελέτη της πορείας της Ελλάδας

στην ΟΝΕ, τις θετικές και αρνητικές επιρροές της ΟΝΕ στην Ελλάδα, καθώς και συμπεράσματα για το τρόπο που μπορεί η χώρα να οδηγηθεί μελλοντικά στη περαιτέρω βελτίωση της δημοσιονομικής της κατάστασης.

Η έρευνα της εργασίας θα στηριχτεί κατά κύριο λόγο στη μελέτη και ερμηνεία της βιβλιογραφίας που υπάρχει σχετικά με το παρόν θέμα, τόσο στη μορφή βιβλίων όσο και επιστημονικών άρθρων, καθώς και επίσημων ιστοσελίδων. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στη μελέτη και ανάλυση των οικονομικών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν στόχο την οικονομική ανάπτυξη των χωρών της ΟΝΕ μετά και την πρόσφατη υγειονομική κρίση του κορονοϊού COVID-19.

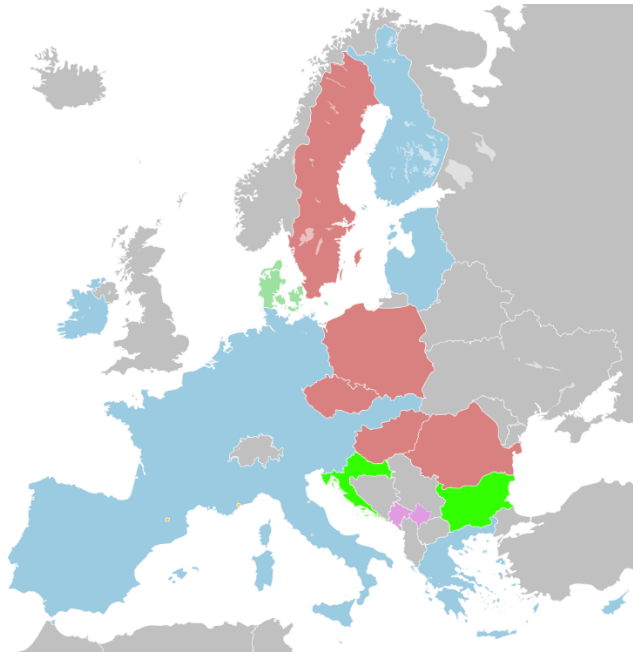
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΟΝΕ)

Ξεκινώντας τη μελέτη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), σε αυτό το εισαγωγικό κεφάλαιο θα αναφερθεί τι είναι η συγκεκριμένη ένωση, πώς έγινε ο αρχικός σχεδιασμός της και ποιοι είναι οι πυλώνες στους οποίους στηρίχτηκε. Επιπλέον αναφορά θα γίνει στην ιστορία της δημιουργίας της, τα στάδια εξέλιξής της και το κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων, που παρέχει σε μία χώρα η υιοθέτηση του ευρώ ως ενιαίου νομίσματος.

1.1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΟΝΕ ΚΑΙ ΠΩΣ ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) είναι αποτέλεσμα μιας βαθμιαίας οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Αποτελεί επέκταση της ενιαίας αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με κοινές ρυθμίσεις για τα προϊόντα και με ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, κεφαλαίου, εργατικού δυναμικού και υπηρεσιών. Στη ζώνη του ευρώ που σήμερα περιλαμβάνει 20 κράτη-μέλη της ΕΕ, καθώς εντάχθηκε και η Κροατία από 1^η Ιανουαρίου του 2023, καθιερώθηκε ένα κοινό νόμισμα: το ευρώ. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ – εξαιρουμένης της Δανίας – πρέπει να υιοθετήσουν το ευρώ αφού αποδείξουν ότι πληρούν τα κριτήρια σύγκλισης. Μια ενιαία νομισματική πολιτική καθορίζεται από το Ευρωσύστημα (το οποίο αποτελείται από την Εκτελεστική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και τους διοικητές των κεντρικών τραπεζών της ζώνης του ευρώ) και συμπληρώνεται από δημοσιονομικούς κανόνες και διάφορα επίπεδα συντονισμού της οικονομικής πολιτικής. Στην ΟΝΕ δεν υπάρχει κεντρική οικονομική κυβέρνηση. Αντί αυτού, η αρμοδιότητα αυτή επιμερίζεται μεταξύ κρατών μελών και διάφορων θεσμικών οργάνων της ΕΕ (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020. “Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης”).

Χάρτης υιοθέτησης του ευρώ, (Enlargement of the eurozone, 2022)

Βικιπαίδεια, 2022

Χρωματική ανάλυση χάρτη :

- χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ █
- χώρες που κάνουν χρήση του μηχανισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών με βάση το ευρώ █
- χώρες που χρησιμοποιούν το ευρώ παρότι δεν αποτελούν μέλη της Ε.Ε.
- άλλες χώρες μέλη της Ε.Ε. που δεν έχουν υιοθετήσει το ευρώ █.
- κρατίδια που έχουν υιοθετήσει το ευρώ βάση συμφωνιών με την Ε.Ε. (Μονακό, Ανδόρρα, Σαν Μαρίνο, Βατικανό)

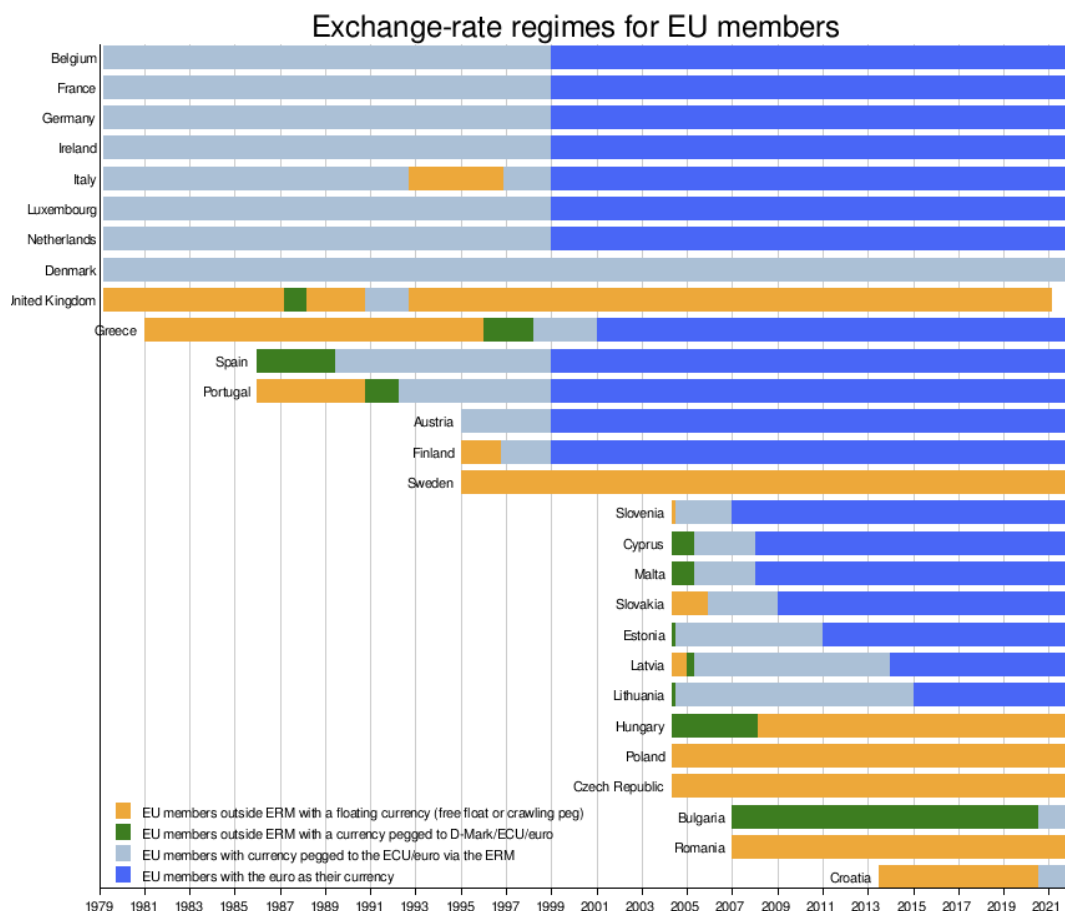
Η ΟΝΕ είναι αποτέλεσμα βαθμιαίας οικονομικής ολοκλήρωσης και συνεπώς δεν αποτελεί αυτοσκοπό. Ο σχεδιασμός της ΟΝΕ έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ικανή να στηρίζει την οικονομική ανάπτυξη και ένα υψηλό επίπεδο απασχόλησης με την παράλληλη χάραξη οικονομικής και νομισματικής πολιτικής. Για την επίτευξη αυτού του σχεδιασμού έχει στηριχτεί σε τρεις βασικούς τομείς: **α)** σε μια νομισματική πολιτική που έχει ως βασική επιδίωξη τη σταθερότητα των τιμών, **β)** στην αναχαίτιση αρνητικών επιπτώσεων που μπορεί να προκύψουν από μη βιώσιμες δημόσιες οικονομικές πολιτικές, την αποφυγή μακροοικονομικών ανισορροπιών στα κράτη μέλη και το συντονισμό έως κάποιο βαθμό των οικονομικών πολιτικών τους, **γ)** στη διασφάλιση της ορθής λειτουργίας της ενιαίας αγοράς (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020. “Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης”).

1.2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΟΝΕ

Στη σύνοδο κορυφής της Χάγης, το 1969, οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων προσδιόρισαν ένα νέο στόχο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Μια ομάδα, με επικεφαλής τον τότε πρωθυπουργό του Λουξεμβούργου Pierre Werner, παρουσίασε μια έκθεση, η οποία περιέγραφε την επίτευξη πλήρους οικονομικής και νομισματικής ένωσης εντός δέκα ετών, έχοντας ως βάση ένα σχέδιο που περιλάμβανε διάφορα στάδια. Το σχέδιο αυτό αποσκοπούσε στην πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων, στην ολική μετατρεψιμότητα των νομισμάτων των κρατών μελών και τον αμετάκλητο καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η απόφαση όμως του τότε προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ) Richard Nixon (Ρίτσαρντ Νίξον) και της κυβέρνησής του να θέσει σε διακύμανση την ισοτιμία του δολαρίου σε σχέση με τον χρυσό το 1971 με την αναστολή του συστήματος Bretton Woods (Μπρέτον Γούντς), προκάλεσε κύμα αστάθειας στις αγορές συναλλάγματος, θέτοντας υπό σοβαρή δοκιμασία τις ισοτιμίες μεταξύ των ευρωπαϊκών νομισμάτων (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020. “Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης”).

Το σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods ήταν ένα σύστημα το οποίο προσδιόριζε σταθερές ισοτιμίες μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που συμμετείχαν σε αυτό. Ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη Νομισματική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη στο Bretton Woods στο New Hampshire (Νιου Χαμσάιρ) των ΗΠΑ, η οποία έγινε από την 1 έως τις 22 Ιουλίου του 1944 και συμμετείχαν οι 44 συμμαχικές δυνάμεις που είχαν βγει νικήτριες από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods ίσχυσε έως και το 1971, που όπως αναφέρθηκε, ανεστάλη μονομερώς από τη κυβέρνηση των ΗΠΑ (Βικιπαίδεια, Σύστημα ισοτιμιών Μπρέτον Γούντς, 2021).

Ιστορικά καθεστώτα συναλλαγματικών ισοτιμιών των μελών της ΕΕ (Enlargement of the eurozone 2022)

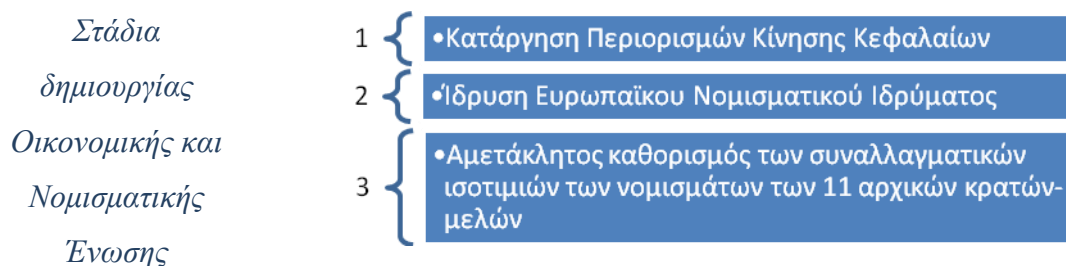

Βικιπαίδεια, 2022

Η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods είχε ως αποτέλεσμα να διακοπεί απότομα το σχέδιο της ONE. Ένα χρόνο όμως μετά έγινε μία εκ νέου προσπάθεια θέσπισης ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, το αποκαλούμενο «φίδι στην σήραγγα», η οποία αποφασίστηκε κατά τη διάρκεια της Συνόδου του Παρισιού το 1972. Συγκεκριμένα «το φίδι», το οποίο αναπαριστούσε τα εθνικά νομίσματα, μέσω ενός μηχανισμού («σήραγγα»), προσπαθούσε να ανταπεξέλθει και να βγει αλώβητο κινούμενο μέσα στα στενά όρια διακύμανσης του δολαρίου. Ωστόσο, λόγω του πλήγματος της πετρελαϊκής κρίσης, των αποκλινοσών οικονομικών πολιτικών, καθώς και της αδυναμίας του δολαρίου, το «φίδι» απέτυχε σε λιγότερο από δύο χρόνια και τελικά περιορίστηκε σε μια «ζώνη του γερμανικού μάρκου», η οποία περιλάμβανε τη Γερμανία, τη Δανία και τις χώρες BENELUX (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο). Εν συνέχεια, το 1979, μετά την Σύνοδο των Βρυξελλών του 1978, δημιουργείται το «Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ)», με

βάση μια ιδέα σταθερών αλλά ευέλικτων συναλλαγματικών ισοτιμιών. Τα νομίσματα όλων των κρατών μελών συμμετείχαν στον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών που έγινε γνωστός ως ΜΣΙ, με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες να βασίζονταν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (ECU). Το αποτέλεσμα ήταν ότι το ΕΝΣ, μέσα σε μία δεκαετία, συνέβαλε σημαντικά στη μείωση της μεταβλητότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Παρ' όλα αυτά, εξαιτίας κάποιων κερδοσκοπικών επιθέσεων κατά πληθώρας νομισμάτων, τα περιθώρια διακύμανσης διευρύνθηκαν στο 15%, ποσοστό που κατέστησε αδύνατη τη συνέχιση της λειτουργίας του μηχανισμού αυτού (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020. "Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης").

Έτσι, το 1988, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που έλαβε χώρα στο Ανόβερο της Γερμανίας τοποθέτησε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων την εκ νέου προσπάθεια υλοποίησης της ΟΝΕ. Στο πλαίσιο αυτό αποφασίστηκε η σύσταση μίας επιτροπής υπό την προεδρία του Jacques Delors (Πρόεδρο τότε της Ευρωπαϊκής Επιτροπής), με σκοπό να εξετάσει αυτό το εγχείρημα. Αποτέλεσμα των συνεδριάσεων αυτής της επιτροπής ήταν η παρουσίαση μιας έκθεσης, της λεγόμενης «Έκθεσης Delors», που αφορούσε σαφή μέτρα για την δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Η δημιουργία της ΟΝΕ αποτελούνταν από τρία (3) στάδια.

Ταυτόχρονα, τονίστηκε η ανάγκη για συντονισμό των οικονομικών πολιτικών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και η δημιουργία ενός οργάνου για τον συντονισμό της νομισματικής πολιτικής, δηλαδή η θέσπιση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Αναλυτικότερα τα στάδια πραγμάτωσης του εγχειρήματος ήταν τα εξής:

- Το πρώτο στάδιο υλοποίησης της οικονομικής και νομισματικής ένωσης θα ξεκινούσε την 1^η Ιουλίου 1990, ημερομηνία κατά την οποία καταργήθηκαν όλοι οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων μεταξύ των κρατών-μελών.
- Κατά το δεύτερο στάδιο της ONE, ιδρύθηκε την 1^η Ιανουαρίου 1994 το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (ENI), το οποίο αποτέλεσε ένα μεταβατικό στάδιο που αντανάκλούσε την κατάσταση της νομισματικής ολοκλήρωσης στο εσωτερικό της Κοινότητας. Το ENI δεν έφερε καμία ευθύνη για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς αυτή αποτελούσε ακόμα αποκλειστικό δικαίωμα των εθνικών αρχών.
- Το τρίτο και τελικό στάδιο της ONE ξεκίνησε την 1^η Ιανουαρίου 1999, τόσο με τον αμετάκλητο καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών των νομισμάτων των 11 κρατών-μελών που συμμετείχαν αρχικά στη Νομισματική Ένωση, όσο και με την άσκηση ενιαίας νομισματικής πολιτικής υπό την ευθύνη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, “Οικονομική Και Νομισματική Ένωση”, 2021).

Εδώ έγκειται και η ειδοποιός διαφορά της ONE με τα υπόλοιπα αποτυχημένα εγχειρήματα του παρελθόντος. Παρά τις οικονομικές αστοχίες, την έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού και την διαρκή υποτίμηση των ευρωπαϊκών νομισμάτων, η ONE προωθήθηκε σαν εγχείρημα προκειμένου να υπερκεράσει αυτά τα εμπόδια, αλλά και να φέρει λύσεις στην πληθώρα των προβλημάτων που έφεραν στο προσκήνιο οι οικονομικές ενώσεις του παρελθόντος. Ειδικότερα, διευκόλυνε το εμπόριο, τις συναλλαγές και την ομαλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς, για τη λειτουργία της οποίας η ύπαρξη ενός κοινού νομίσματος αποτελεί μονόδρομο.

1.3. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ – ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Μελετώντας την ONE και την ιστορία της δημιουργίας της διαπιστώνεται ότι τέθηκε ένα βασικό ζήτημα, που έχει να κάνει με το ότι η καθιέρωση ενός κοινού νομισματικά χώρου, όπως η ευρωζώνη, ενδυναμώνει την μικροοικονομική επάρκεια αλλά ελαχιστοποιεί τη δυνατότητα διαχείρισης τυχόν κρίσεων και δυσμενών συνθηκών χρησιμοποιώντας εργαλεία νομισματικής πολιτικής. Όσο περισσότερα κράτη συμμετέχουν σε αυτόν το χώρο δράσης,

τόσο αυξάνεται το όφελος που προκύπτει από τη χρήση ενός κοινού νομίσματος ως μέσου συναλλαγών. Ταυτόχρονα όμως, λόγω του μεγάλου εύρους αυτού του χώρου όπου δραστηριοποιούνται πολλά κράτη, μειώνονται οι δυνατότητες διαμόρφωσης μιας νομισματικής πολιτικής προσαρμοσμένης στις επιμέρους ανάγκες αυτών που συμμετέχουν στο σχήμα του κοινού νομίσματος. Μια χώρα που επιθυμεί να προβεί στη λήψη της απόφασης να γίνει μέλος αυτού του σχήματος του κοινού νομίσματος, δηλαδή της ευρωζώνης, οφείλει να εξετάσει και να μελετήσει τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που προκύπτουν από αυτήν της την απόφαση (Σκιαδάς, 2011).

1.3.1. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

- i. Το ευρώ επιφέρει αρκετά θετικά στις χώρες που το έχουν ως εθνικό νόμισμα και πιο συγκεκριμένα συμβάλλει στη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ταυτότητας και μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς με ένα πιο ανοικτό και ανεμπόδιο πεδίο δράσης. Σε μια τέτοια αγορά παρουσιάζονται περισσότερες επιλογές, ευκαιρίες και ταυτόχρονα λιγότερα εμπόδια στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας του κάθε ατόμου. Το ελεύθερο εμπόριο διευκολύνει την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, συμβάλλοντας στην ευημερία και την ατομική εξειδίκευση. Έτσι κάθε πολίτης μπορεί να συνεισφέρει ανάλογα με τις δεξιότητες και τις ικανότητές του στην πρόοδο, στην εξέλιξη και στον ορθολογικό καταμερισμό της εργασίας και της παραγωγής σε ευρωπαϊκή και κατ' επέκταση σε παγκόσμια κλίμακα, χωρίς τα εμπόδια και τους περιορισμούς, που υπάρχουν μεταξύ χωρών με διαφορετικά νομίσματα (Δούκας, 1999).
- ii. Ως διεθνές νόμισμα θεωρείται ότι είναι δυνατό και έτσι μπορεί να ανταγωνιστεί εξίσου ισχυρά νομίσματα όπως το δολάριο, με αποτέλεσμα η ευρωζώνη να θεωρείται πόλος έλξης για πολλά κράτη και κυρίως για μικρές χώρες, που λόγω των περιορισμένων αγορών τους επιθυμούν την ένταξή τους στη ζώνη του ευρώ. Με την ένταξή τους αυτή επιδιώκουν να νιώσουν το αίσθημα του να ανήκεις σε μια ένωση αλλά και τη διεθνή ασφάλεια που τους παρέχει η ένωση αυτή (Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων, 2018).
- iii. Με το ευρώ εξασφαλίζεται η διαφάνεια των τιμών, καθώς μπορούν να συγκριθούν πιο εύκολα τα αγαθά και οι υπηρεσίες. Βελτιώνεται και ο πληθωρισμός και αυτό

επιτυγχάνεται χάρη στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία καθορίζει τα επιτόκια διατηρώντας τον πληθωρισμό σε χαμηλά ποσοστά (Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων, 2018).

- iv. Εξίσου σημαντική είναι η έλλειψη συναλλαγματικών διαφορών εφόσον το νόμισμα είναι πλέον ενιαίο. Το όφελος είναι διπλό: 1) αύξηση του ευρωπαϊκού τουρισμού εφόσον διευκολύνονται οι τουρίστες στις συναλλαγές τους μεταξύ των κρατών της ζώνης του ευρώ (άρα αύξηση του ΑΕΠ αυτών των χωρών) και 2) κέρδος για τις επιχειρήσεις καθώς δεν υφίστανται απώλειες από τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες (Γιαννακουλόπουλος, Καβαλλάρης, Ντόβας, 2016).
- v. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος της περιοχής της ζώνης του ευρώ, το ευρώ διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο ως διεθνές νόμισμα. Χρησιμοποιείται εκτενώς στο εμπόριο έξω από την ευρωζώνη και μπορεί να θεωρηθεί ως μια ελκυστική λύση σε σχέση με το δολάριο. Το ευρώ χρησιμοποιείται εκτενώς ως νόμισμα δανεισμού στις αγορές ομολογιών. Επίσης έχει προταθεί ότι θα διαδραματίσει τελικά ένα σημαντικό ρόλο στα οικονομικά χαρτοφυλάκια παγκοσμίως και ως σημαντικό αποθεματικό νόμισμα. Επομένως, το ευρώ έχει τη δυνατότητα να σταθεροποιήσει το διεθνές οικονομικό περιβάλλον και να προωθήσει το διεθνές εμπόριο. Οι διεθνείς επενδυτές έχουν περισσότερες ευκαιρίες να διαφοροποιήσουν τα χαρτοφυλάκιά τους και να ελέγξουν τους κινδύνους (Μπιτζένης Α., 2009).

1.3.2 ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Όπως είναι φυσικό, εκτός από τη θετική υπάρχει και η αρνητική πλευρά ενός ενιαίου νομίσματος, όπως το ευρώ και πιο συγκεκριμένα:

- i. Ένα από τα πιο σημαντικά μειονεκτήματα του ευρώ, το οποίο επισημαίνεται συνεχώς, είναι ο περιορισμός της απόλυτης ανεξαρτησίας και ελευθερίας κινήσεων και αποφάσεων των εθνικών κυβερνήσεων και κατ' επέκταση των ίδιων των χωρών, καθώς πλέον η νομισματική πολιτική της κάθε χώρας ελέγχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και συγκεκριμένα από την ΕΚΤ (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα). Επιπλέον με το ευρώ δε δύναται σε κάθε χώρα η δυνατότητα να προσαρμόζει τα επιτόκιά της γιατί δεν ελέγχονται από τις εθνικές κυβερνήσεις αλλά από την ΕΚΤ (Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων, 2018).

- ii. Μειονέ
κτημα αποτελεί και η νομισματική και συναλλαγματική πολιτική που πρέπει να είναι και να εφαρμόζεται ενιαία, καθώς και να ανταποκρίνεται στο μέσο όρο των χωρών της ΟΝΕ. Επομένως δεν μπορεί να γνωρίζει κανείς με ποιο βαθμό ομοιογένειας θα μεταδίδονται οι αποφάσεις της ενιαίας αυτής νομισματικής πολιτικής, δεδομένου ότι όλες οι χώρες δεν είναι το ίδιο ισχυρές οικονομικά και δεν έχουν την ίδια δυναμική. Επομένως ορισμένες ευρωπαϊκές αποφάσεις στον οικονομικό τομέα ενδεχομένως να αδικούν κάποια εθνικά συμφέροντα (Δούκας, 1999).
- iii. Συμμετ
έχοντας σε μια νομισματική ένωση καταλύεται η δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί ο πληθωρισμός ώστε να μειωθεί το εκάστοτε δημόσιο χρέος και δημιουργούνται τόσο πολιτικά, όσο και στρατηγικά προβλήματα στη καθιέρωση ενός κοινά αποδεκτού τρόπου για τη συλλογή και τη κατανομή των δημοσίων εσόδων (Σκιαδάς, 2011).
- iv. Ακόμη ένα αρνητικό είναι το κόστος μετάβασης από το καθεστώς των εθνικών νομισμάτων στο ένα ενιαίο νόμισμα. Κάθε μετάβαση είναι δύσκολη, χρονοβόρα, με μεγάλο κόστος και μόνο μέσο-μακροπρόθεσμα φαίνεται αν η μετάβαση αυτή αποδειχθεί θετική και σημαντικά θετικός ο στόχος της. Στη περίπτωση του ευρώ, το κόστος προπαρασκευής του ήταν αρκετά μεγάλο. Σημαντικό ήταν και το κόστος προετοιμασίας και προσαρμογής των λογιστικών, τραπεζικών προγραμμάτων και συστημάτων και αρκετών άλλων μηχανημάτων-συσκευών επίτευξης στόχων της καθημερινής οικονομικής δραστηριότητας (Μπιτζένης Α., 2009).
- v. Εκτός από χρήματα, απαιτείται και αρκετός χρόνος εκπαίδευσης τόσο των εργαζομένων, όσο και του καταναλωτικού κοινού πριν, κατά την εισαγωγή και κατά το πρώτο χρονικό διάστημα της εισαγωγής του ευρώ καθώς χρειάζεται οργάνωση, σχεδιασμός, μέτρα, εφαρμογή, προσπάθεια, ώρες και δυναμικό (Μπιτζένης Α., 2009).

2. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Εκτός όμως από τα θετικά και τα αρνητικά που επιφέρει σε μια χώρα η ένταξή της στην ευρωζώνη, υπήρχαν και συνεχίζουν να υπάρχουν και προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για να επιτευχθεί αυτή η ένταξη. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι συγκεκριμένα κριτήρια που πρέπει να πληροί μια χώρα για να γίνει μέλος της ένωσης του ευρώ και αναλύονται περαιτέρω στη συνέχεια του κεφαλαίου.

2.1. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η μετάβαση από τα εθνικά νομίσματα στο ευρώ ήταν η μεγαλύτερη νομισματική μετάβαση που έχει γίνει ποτέ στον κόσμο. Ήταν ένα κοινό εγχείρημα στο οποίο συμμετείχαν ο τραπεζικός τομέας, οι εταιρίες χρηματοποστολών, οι εμπορικές επιχειρήσεις, ο κλάδος παραγωγής και εκμετάλλευσης μηχανημάτων που δέχονται μετρητά, οι επαγγελματίες χειριστές μετρητών και το ευρύ κοινό. Τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα ευρώ ξεκίνησαν την κυκλοφορία τους το 2002, αλλά ο αρχικός σχεδιασμός και η προετοιμασία για την εισαγωγή τους ξεκίνησαν ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Στη **Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση**, η οποία υπογράφηκε στο Μάαστριχτ στις 7 Φεβρουαρίου 1992 (γνωστή και ως Συνθήκη του Μάαστριχτ), στο άρθρο 109 παράγραφος 1, περιγράφονται τα τέσσερα κριτήρια που έπρεπε να ικανοποιεί κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να μπορέσει να γίνει μέλος της ευρωζώνης και να αποκτήσει το ευρώ. Τα κριτήρια αυτά ήταν η σταθερότητα των τιμών, η υγιής δημόσια οικονομία, η σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τα χαμηλά μακροπρόθεσμα επιτόκια.

- Υψηλός βαθμός σταθερότητας των τιμών
- Υγιής δημόσια οικονομία
- Σταθερότητα συναλλαγματικών ισοτιμιών
- Χαμηλά μακροπρόθεσμα επιτόκια

Εκτός όμως από αυτά τα τέσσερα βασικά οικονομικά κριτήρια, η εθνική νομοθεσία του κάθε κράτους-μέλους καθώς επίσης και τα καταστατικά των εθνικών τραπεζών τους έπρεπε να συμβαδίζουν με τη Συνθήκη (Μπρίτσα, 2014).

Σχετικά με τα τέσσερα κριτήρια σύγκλισης που προαναφέρθηκαν, αυτά αντικατοπτρίζουν το βαθμό οικονομικής σύγκλισης, που υποχρεούνται να επιτύχουν τα κράτη-μέλη. Από κάθε

κράτος-μέλος της Ε.Ε. πρέπει να ικανοποιηθεί το σύνολο των εν λόγω κριτηρίων ώστε να είναι ικανό να συμμετάσχει στη ζώνη ευρώ της νομισματικής ένωσης.

Αναλυτικότερα:

- i. Η επίτευξη υψηλού βαθμού σταθερότητας των τιμών μιας υποψήφιας χώρας για ένταξη στην ΟΝΕ αντικατοπτρίζεται στο μέσο ποσοστό του πληθωρισμού της κατά τον τελευταίο χρόνο πριν την εξέταση του αιτήματος ένταξης. Το ποσοστό αυτό δεν πρέπει να υπερβαίνει πάνω από 1,5% τον πληθωρισμό των τριών κρατών-μελών που έχουν σημειώσει την καλύτερη απόδοση όσον αφορά τη σταθερότητα των τιμών, βάσει του εναρμονισμένου δείκτη τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ).
- ii. Η υγιής δημόσια οικονομία, δηλαδή η βιωσιμότητα της δημοσιονομικής κατάστασης του υποψήφιου για ένταξη κράτους-μέλους, αντικατοπτρίζεται στο λόγο ανάμεσα στο ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα και το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), που δεν πρέπει να ξεπερνάει το 3% στο τέλος του προηγούμενου οικονομικού έτους. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία το ποσοστό αν και μεγαλύτερο μειώνεται ουσιαστικά και συνεχόμενα, προσεγγίζοντας ένα επίπεδο πλησίον του 3%, ή εναλλακτικά, αν η υπέρβαση του 3% είναι προσωρινή, συμβαίνει σε εξαιρετική περίπτωση παραμένοντας πλησίον του 3%. Επιπρόσθετα, ο λόγος μεταξύ του δημόσιου χρέους και του ΑΕΠ πρέπει να μην υπερβαίνει το 60% στο τέλος του προηγούμενου οικονομικού έτους, εκτός και αν παρατηρείται ουσιαστική και συνεχής μείωση με ικανοποιητικό ρυθμό.
- iii. Η σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών αφορά τη τήρηση των κανονικών περιθωρίων διακύμανσης της τιμής του νομίσματος που προβλέπει ο μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος (ΕΝΣ, ΜΣΙ Π) επί δύο τουλάχιστον έτη πριν την εξέταση του αιτήματος ένταξης στην ΟΝΕ, χωρίς να υπάρχει υποτίμηση έναντι του νομίσματος οποιουδήποτε άλλου κράτους-μέλους. Τα περιθώρια διακύμανσης του νομίσματος γύρω από τις διμερείς κεντρικές ισοτιμίες ήταν αρχικά $\pm 2,25\%$ με παρέκκλιση το $\pm 6\%$, το οποίο αργότερα έγινε $\pm 15\%$.
- iv. Σχετικά με το κριτήριο των μακροπρόθεσμων επιτοκίων, τα οποία υπολογίζονται βάσει των μακροπρόθεσμων ομολόγων του δημοσίου ή συγκρίσιμων χρεογράφων και

παρατηρούνται εντός περιόδου ενός έτους πριν από την εξέταση προς ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ, δεν πρέπει να υπερβαίνουν πάνω από 2% τα επιτόκια των τριών κρατών-μελών που έχουν σημειώσει την καλύτερη απόδοση όσον αφορά τα επιτόκια.

Στις 25 Μαρτίου 1998 δημοσιεύτηκαν οι δύο εκθέσεις σύγκλισης που απαιτούνταν από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Μία από το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο (ΕΝΙ) και μια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αυτές οι δύο εκθέσεις εξέτασαν: i) τη συμβατότητα της εθνικής νομοθεσίας κάθε κράτους-μέλους με τη Συνθήκη, συμπεριλαμβανομένου και του καταστατικού της εθνικής κεντρικής τράπεζας του και ii) την επίτευξη των τεσσάρων οικονομικών κριτηρίων τα οποία προαναφέρθηκαν (Η ιστορία του ευρώ, 2021).

2.2. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩ

Σχετικά με την περίπτωση της Ελλάδας, που είναι και το αντικείμενο μελέτης της εργασίας, δεν κατάφερε να είναι μέσα στα 11 πρώτα κράτη-μέλη που πληρούσαν τους καθορισθέντες όρους για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα πληρούσε όλα τα κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ εκτός από ένα, αυτό που αφορούσε τον πληθωρισμό. Η ελληνική κυβέρνηση είχε αποφασίσει από τις 13 Μαρτίου του 1998 την εισαγωγή της χώρας στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), εξασφαλίζοντας έτσι τη συμμόρφωση στο κριτήριο της συνθήκης για δύο χρόνια. Η κεντρική ισοτιμία όταν εισήχθη η δραχμή στο ΜΣΙ το Μάρτιο του 1998 ήταν 1 ECU=313,700 δραχμές και έπειτα από υποτίμηση που υπέστη το ονομαστικό ποσοστό ανταλλαγής της δραχμής ορίστηκε σε 1 ECU=357 δραχμές. Την απόφαση αυτής της υποτίμησης ακολούθησαν κερδοσκοπικές επιθέσεις στο νόμισμα της δραχμής και κατά την εισαγωγή της στο ΜΣΙ την 1^η Ιανουαρίου 1999 η κεντρική ισοτιμία αναπροσαρμόστηκε σε 1 ECU=353,109. Η δημοσιονομική προσπάθεια σταθεροποίησης άρχισε σοβαρά στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990. Το κριτήριο του ελλείμματος καλύφθηκε το 1998, ένα χρόνο μετά από τον προγραμματισμό του, με το κυβερνητικό έλλειμμα να φτάσει στο 2,4% του ΑΕΠ, κάτω από το 4% που ήταν ένα χρόνο νωρίτερα. Το 1990 είχε φτάσει στο 16% (Μπιτζένης Α., 2009).

Το δημόσιο χρέος ήταν το τρίτο μεγαλύτερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση πίσω από αυτό του Βελγίου και της Ιταλίας. Εντούτοις, τα μεγάλα αρχικά πλεονάσματα στον κυβερνητικό προϋπολογισμό από το 1994 είχαν καταφέρει να μειώσουν το χρέος από το 111,6% του ΑΕΠ του 1993 στο 104,5% το 1999. Αυτό είναι επάνω από το 60%, που ορίζεται από τη Συνθήκη, αλλά σε συμφωνία με τον όρο της Συνθήκης του Μάαστριχτ ότι όταν «μικραίνει» και

πλησιάζει την αξία αναφοράς (δηλ., 60% του ΑΕΠ) σε ένα ικανοποιητικό ποσοστό και μάλιστα συνεχόμενα βελτιούμενο, τότε η χώρα ικανοποιεί το κριτήριο του Μάαστριχτ (Μπιτζένης Α., 2009).

Η Ελλάδα ικανοποίησε το μακροπρόθεσμο κριτήριο του επιτοκίου στα μέσα Φεβρουαρίου 1999 και στις 29 Νοεμβρίου του ίδιου έτους το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ ανακάλεσε προηγούμενη απόφασή του για την ύπαρξη υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος. Έτσι στις 15 Δεκεμβρίου υποβλήθηκε στην ΕΕ νέο-αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης για τα έτη 1999-2002, με φιλόδοξους στόχους (Σταμπόλης, 2001).

Στις 15 Ιανουαρίου 2000 οι υπουργοί Οικονομικών της «ευρωζώνης», η ΕΚΤ με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και η Νομισματική Επιτροπή αποφάσισαν, μετά την υποβολή ελληνικού αιτήματος, την ανατίμηση της κεντρικής ισοτιμίας της δραχμής κατά 3,5%. Έτσι, η ισοτιμία καθορίστηκε στις 340,750 δραχμές ανά ευρώ έναντι των περίπου 353 που ήταν έως τότε. Το τελευταίο κριτήριο, ο πληθωρισμός, ικανοποιήθηκε τον Φεβρουάριο του 2000. Στις 9 Μαρτίου του ίδιου έτους η Ελλάδα κατέθεσε επιστολή-αίτηση για την υιοθέτηση του ευρώ, επικαλούμενη τη μεγάλη οικονομική πρόοδο που είχε επιτύχει τα τελευταία έτη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η ΕΚΤ, με τη σειρά τους, εξέτασαν την ελληνική οικονομία και κατήρτισαν «εκθέσεις σύγκλισης». Στις 11 Απριλίου του 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε στη δημοσιότητα τους γενικούς προσανατολισμούς των οικονομικών πολιτικών των χωρών-μελών της ΕΕ γι' αυτό το έτος, όπου αναφέρονταν τα επιτεύγματα της ελληνικής οικονομίας. Έπειτα ακολούθησαν από την ΕΚΤ και τη Νομισματική Επιτροπή θετικές γνωμοδοτήσεις, εκθέσεις και εισηγήσεις που αφορούσαν την ένταξη της Ελλάδας (Η ιστορία του ευρώ, 2021).

Στις 3 Μαΐου του 2000, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε το πράσινο φως για την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ και στις 5 Ιουνίου του 2000 το ECOFIN έκρινε με βάση τις εκθέσεις σύγκλισης ότι η χώρα πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις. Κατόπιν πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και γνώμης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το Συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Santa Mariada Feira της Πορτογαλίας στις 19 Ιουνίου 2000 αποφάσισε την κατάργηση της παρέκκλισης της Ελλάδος, δηλ. την υιοθέτηση του ευρώ από τη χώρα μας, από την 1η Ιανουαρίου 2001 [(Απόφαση Συμβουλίου (ΕΚ) 427/2000), (Μπρίτσα, 2014)].

Έτσι από την 1^η Ιανουαρίου 2001 η Ελλάδα κατέστη το δωδέκατο μέλος της ευρωζώνης. Ταυτόχρονα, και για ένα χρόνο, έως και την 31η Δεκεμβρίου 2001, η Ελλάδα εισήλθε στο τελικό μεταβατικό στάδιο πριν από την κυκλοφορία του ευρώ. Την 1η Ιανουαρίου 2002 τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ τέθηκαν σε κυκλοφορία σε 12 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Η μετάβαση ολοκληρώθηκε μέσα σε δύο μήνες και τα εθνικά τραπεζογραμμάτια και κέρματα των πρώτων 12 χωρών από τα τέλη Φεβρουαρίου έπαψαν να αποτελούν νόμιμο χρήμα.

2.3. Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΧΜΗ ΣΤΟ ΕΥΡΩ

Την 1η Ιανουαρίου του 2001 πραγματοποιήθηκε η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ με την αμετάκλητη ισοτιμία μετατροπής της δραχμής σε ευρώ να ορίζεται σε: 1 ευρώ = 340,750 δραχμές. Η Τράπεζα της Ελλάδος έγινε μέλος του ευρωσυστήματος, που αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των χωρών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ. Επιπλέον, συνεργάστηκε με όλους τους αρμόδιους φορείς, τα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, την Ένωση Ελληνικών Τραπεζών και την ειδική επιτροπή GRECO, η οποία είχε συσταθεί στην ΕΚΤ, ώστε να πραγματοποιηθεί η επιτυχής εισαγωγή του ευρώ στη χώρα. Αμέσως μετά την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος από την Ελλάδα, ακολούθησε μια μεταβατική περίοδος, κατά την οποία γινόταν χρήση του ευρώ μόνο σε λογιστική μορφή και η εγχώρια αγορά αποτελούσε μέρος της ενοποιημένης αγοράς της ζώνης του ευρώ. Το πέρας της μεταβατικής περιόδου έγινε την 31 Δεκεμβρίου 2001, όταν εισήχθη το νόμισμα σε φυσική μορφή τόσο στην Ελλάδα, όσο και στις υπόλοιπες 11 χώρες της Νομισματικής Ένωσης.

Κατά την περίοδο αυτή η νομισματική πολιτική ασκούνταν σε ευρώ, οι σχετικοί λογαριασμοί των πιστωτικών ιδρυμάτων στην Τράπεζα της Ελλάδος είχαν αρχίσει να τηρούνται σε ευρώ καθώς επίσης και όλες οι διατραπεζικές συναλλαγές στην αγορά χρήματος διενεργούνταν στο νέο νόμισμα. Η δημοσιονομική πολιτική, δηλαδή οι εισπράξεις και οι πληρωμές του Δημοσίου, κατά την μεταβατική περίοδο εκτελούνταν σε δραχμές, ενώ οι βασικοί λογαριασμοί του Δημοσίου τηρούνταν και σε ευρώ. Ο κρατικός προϋπολογισμός για το έτος 2002 εκφράστηκε στο νόμισμα του ευρώ. Η έκδοση των νέων κρατικών τίτλων πραγματοποιούνταν σε ευρώ, ενώ και οι υφιστάμενοι τίτλοι επανεκφράστηκαν επίσης σε ευρώ.

Από το Σεπτέμβριο έως και το Δεκέμβριο του 2001, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αποφάσισε να προεφοδιάσει τις τράπεζες και τις εμπορικές επιχειρήσεις με

τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ, προκειμένου να διασφαλίσει την ομαλή λειτουργία της αγοράς κατά τις πρώτες ημέρες του 2002. Η Τράπεζα της Ελλάδος προμήθευσε τις εμπορικές τράπεζες με κέρματα ευρώ από την 1η Σεπτεμβρίου 2001 και με τραπεζογραμμάτια ευρώ από την 1η Οκτωβρίου. Οι εμπορικές τράπεζες, με τη σειρά τους, προεφοδίασαν τις εμπορικές επιχειρήσεις με κέρματα ευρώ από την 1η Νοεμβρίου 2001 και με τραπεζογραμμάτια μικρής αξίας (5 και 10 ευρώ) από την 1η Δεκεμβρίου. Από την ίδια ημερομηνία, οι εμπορικές επιχειρήσεις μπορούσαν να προμηθεύονται συσκευασίες κερμάτων του νέου νομίσματος, οι οποίες ήταν αξίας από 111 έως 300 ευρώ. Όλοι οι φορείς που είχαν προμηθευτεί τα ευρώ δεσμεύθηκαν να μη θέσουν σε καμία περίπτωση τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα σε κυκλοφορία πριν από την 1η Ιανουαρίου 2002. Εκτός από τις ημερομηνίες έναρξης του προεφοδιασμού των εμπορικών τραπεζών και των επιχειρήσεων με ευρώ, το χρονοδιάγραμμα για την εισαγωγή των τραπεζογραμματίων και κερμάτων ευρώ στην Ελλάδα προέβλεπε τον εφοδιασμό του κοινού, από τις 17 Δεκεμβρίου 2001, με συσκευασίες εξοικείωσης που περιείχαν 45 κέρματα ευρώ όλων των αξιών έναντι 5.000 δρχ. (14,67 ευρώ).

Ένα πολύ σημαντικό βήμα για την ομαλή μετάβαση της χώρας στο ευρώ ήταν η συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στην Εκστρατεία Ενημέρωσης «ΕΥΡΩ 2002» από κοινού με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των υπόλοιπων 11 χωρών της ευρωζώνης. Στόχος της εκστρατείας ενημέρωσης ήταν η διασφάλιση ότι το ευρύ κοινό και όσοι χειρίζονται μετρητά στην εργασία τους γνωρίζουν τις ονομαστικές αξίες των τραπεζογραμματίων και των κερμάτων, την εμφάνισή τους και τα χαρακτηριστικά ασφαλείας που έχουν (Η ιστορία του ευρώ 2022).

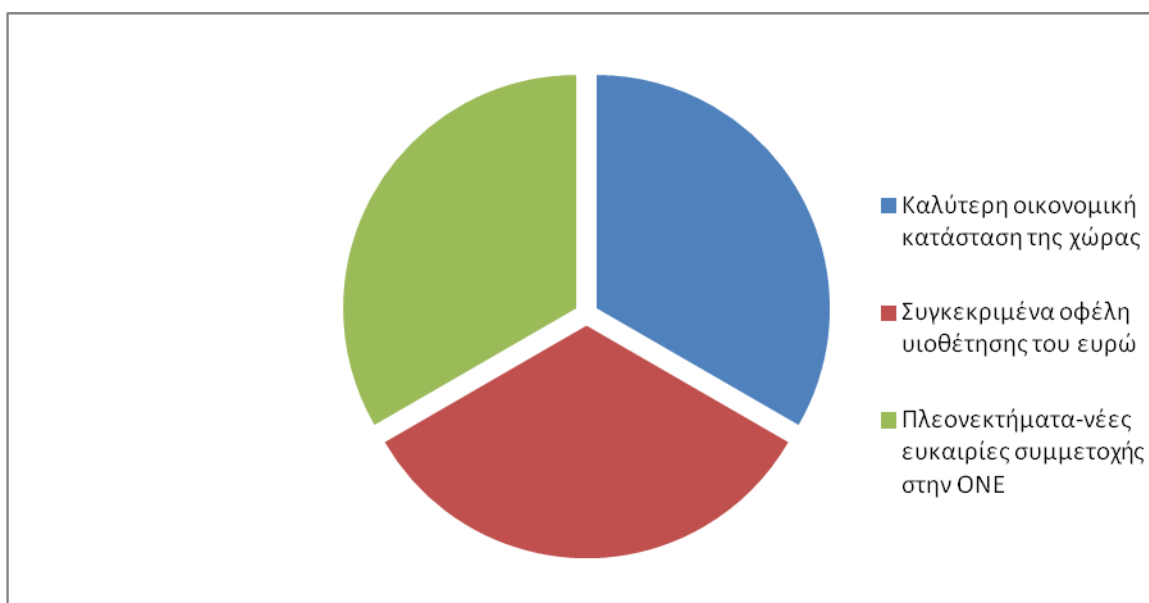
3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Έπειτα από την ομαλή μετάβαση της χώρας από τη δραχμή στο νέο νόμισμα του ευρώ και την εξοικείωση των πολιτών στη καθημερινή χρήση του, η Ελλάδα ολοκλήρωσε πλέον και πρακτικά την ένταξή της στη νέα πραγματικότητα της ευρωζώνης και ξεκίνησε να λειτουργεί ως μέλος αυτής της ένωσης.

3.1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ ΩΣ ΕΘΝΙΚΟ ΝΟΜΙΣΜΑ

Ως συνέχεια της ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ και της υιοθέτησης του ευρώ ως εθνικού νομίσματος της, ακολούθησε η είσοδος της ελληνικής οικονομίας σε μια νέα περίοδο που χαρακτηρίζονταν από ευνοϊκές προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης, οι οποίες συνδυάζονταν από την ύπαρξη νομισματικής σταθερότητας. Οι προοπτικές προβλέπονταν ευνοϊκότερες για πολλούς και διάφορους λόγους που συνδέονταν είτε άμεσα, είτε έμμεσα με την εισαγωγή του ευρώ και αναλύονται παρακάτω:

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

Παπαδήμος, Το ευρώ, η ελληνική οικονομία και το τραπεζικό σύστημα 2022

- Πρώτον, καλύτερη οικονομική κατάσταση της χώρας, που ήταν σε σημαντικό βαθμό αποτέλεσμα της σταθερότητας των τιμών που είχε επιτευχθεί και της δημοσιονομικής και διαρθρωτικής προσαρμογής που συντελέστηκε ώστε να ενταχθεί η Ελλάδα στη ζώνη του ευρώ.

- Δεύτερον, συγκεκριμένα οφέλη που συνεπάγονταν η υιοθέτηση του ευρώ, όπως για παράδειγμα, ο υψηλός βαθμός νομισματικής σταθερότητας, το χαμηλό κόστος χρηματοδότησης στη ζώνη του ευρώ, ο περιορισμός του συναλλαγματικού κινδύνου και άλλα.
- Τρίτον, πλεονεκτήματα και νέες ευκαιρίες που απορρέουν από την πλήρη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ, καθώς και διαθέσιμοι πόροι από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ένωσης.

Ταυτόχρονα όμως, η υιοθέτηση του ευρώ έθεσε περιορισμούς στην άσκηση εθνικής οικονομικής πολιτικής με την εφαρμογή και στη χώρα μας της ενιαίας νομισματικής πολιτικής. Παράλληλα ο αυξανόμενος ανταγωνισμός, η συντελούμενη οικονομική αναδιάρθρωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η διαδικασία για τη διερεύνησή της τα επόμενα χρόνια δημιούργησαν νέες προκλήσεις, τόσο για την εθνική οικονομική πολιτική όσο και για την αποτελεσματική λειτουργία του ιδιωτικού τομέα.

Για την εξασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας και την επίτευξη της σύγκλισης του βιοτικού επιπέδου στην Ελλάδα προς το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εύλογο χρονικό διάστημα, έπρεπε να αξιοποιηθούν οι ευκαιρίες και να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, καθώς και οι νέες προκλήσεις. Οι δυνατότητες σαφώς και υπήρχαν για την αξιοποίηση των ευκαιριών και την αντιμετώπιση των αδυναμιών και προκλήσεων, ενώ δεν υπήρχαν αντικειμενικοί λόγοι που εμπόδιζαν την επίτευξη του στόχου της πραγματικής σύγκλισης και της πλήρους απασχόλησης. Οι προοπτικές ήταν πράγματι ευνοϊκές, με την προϋπόθεση όμως, ότι εκτός από την αλλαγή του νομίσματος για την ύπαρξη προόδου χρειαζόνταν προσπάθεια και εργασία από όλους, (Παπαδήμος, Το ευρώ, η ελληνική οικονομία και το τραπεζικό σύστημα 2022).

Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 2000-2007 οι μακροοικονομικές συνθήκες ήταν ευνοϊκές για την Ελλάδα, με ρυθμούς ανόδου του ΑΕΠ αρκετά πάνω από το μέσο όρο των χωρών της ζώνης του ευρώ, σχετικά σταθερό πληθωρισμό και ποσοστό ανεργίας το οποίο μειώνονταν σταδιακά. Η μεγέθυνση της οικονομίας στηρίχθηκε στην ταχεία πιστωτική επέκταση και στο χαμηλό κόστος δανεισμού, μετά την επίτευξη της απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) το 2001.

Τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ, τα οποία ήταν προαπαιτούμενα για να ενταχθεί μια χώρα στην ΟΝΕ, βασιζόνταν κατ' αποκλειστικότητα στην ονομαστική σύγκλιση. Επομένως δεν παρείχαν κίνητρα ώστε να πραγματοποιηθούν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων, εργασίας καθώς και στη λειτουργία του δημόσιου τομέα, που κρίνονταν απαραίτητες για την ενίσχυση της πραγματικής σύγκλισης, την αύξηση της δυναμικής ανάπτυξης και την μακροχρόνια εξασφάλιση της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών. Αντιθέτως, τέτοιου είδους μεταρρυθμίσεις, που στόχευαν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, συνάντησαν ισχυρές αντιδράσεις οργανωμένων συμφερόντων, από πλευράς τόσο των εργοδοτών όσο και των εργαζομένων.

Αν και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας αυξήθηκε κατά την περίοδο της οικονομικής άνθησης, πλησιάζοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, το θεσμικό χάσμα έναντι της ζώνης του ευρώ δεν περιορίστηκε. Έτσι η Ελλάδα συνέχισε να υστερεί σημαντικά σε διάφορους δείκτες διακυβέρνησης και διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας, σε σύγκριση με τους εταίρους της στη ζώνη του ευρώ. Επιπλέον, το ευνοϊκό μακροοικονομικό περιβάλλον που υπήρχε εκείνη την περίοδο δεν αξιοποιήθηκε όπως θα έπρεπε, έτσι ώστε οι δημόσιες υπηρεσίες να γίνουν πιο ορθολογικές, να βελτιωθεί η φορολογική διοίκηση, να καταπολεμηθεί η φοροδιαφυγή και να γίνει περιορισμός του υψηλού δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ (Στουρνάρας, 2020).

3.2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα στη νεότερη ιστορία της έχει βιώσει ουκ ολίγες φορές καταστάσεις αδυναμίας αποπληρωμής μεγάλων χρηματικών ποσών, τα οποία έχει δανειστεί, δημιουργώντας έτσι καταστάσεις οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, από το 1821 μέχρι και τη σημερινή εποχή, το ελληνικό κράτος έχει αντιμετωπίσει 7 καταστάσεις αδυναμίας επιστροφής δανείων, οι οποίες γίνονταν αντιληπτές είτε με κηρύξεις πτωχεύσεων, είτε μέσω επιβολής από εξωτερικούς μηχανισμούς συγκεκριμένων μέτρων αποπληρωμής των εκάστοτε χρεών.

Στο δημοσιονομικό τομέα η ελληνική οικονομία είχε επιδείξει σημαντικές επιδόσεις για αρκετά μεγάλα χρονικά διαστήματα από το 1948 έως και τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1970. Όμως οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970, η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση την επόμενη δεκαετία, καθώς και οι πολιτικές αλλαγές που ακολούθησαν μετά την ένταξη, δημιούργησαν απότομες διακυμάνσεις στην οικονομία της χώρας και αύξηση του ελληνικού δημόσιου χρέους. Στη δεκαετία του 1990, όπου ξεκίνησαν και οι

διαδικασίες για ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, πραγματοποιήθηκε μεγάλη προσπάθεια για βελτίωση της δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας. Η προσπάθεια αυτή ευοδώθηκε με την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το 2001 (Σκιαδάς,2019).

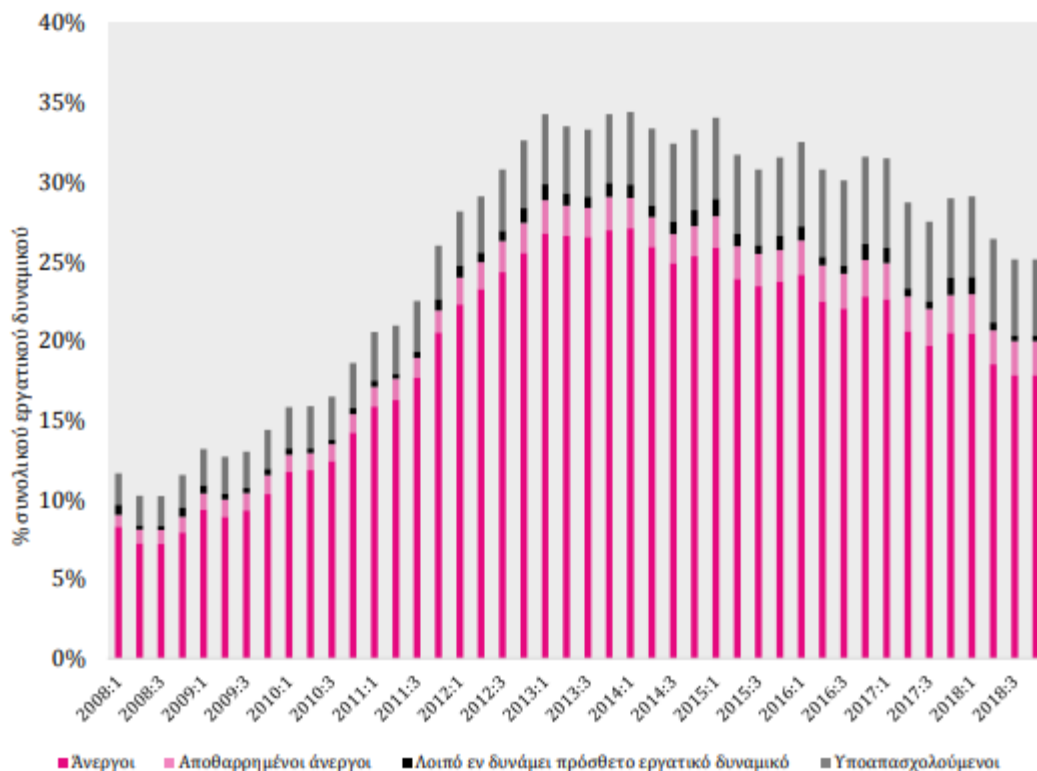
Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, η περίοδος 2000-2007 χαρακτηρίστηκε από αυξητικούς ρυθμούς ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, που ενισχύθηκαν από το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν και η διοργανώτρια χώρα των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, γεγονός που έφερε τη χώρα στο προσκήνιο του παγκόσμιου οικονομικού ενδιαφέροντος καθώς οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν ένα πολύ σημαντικό γεγονός για όλους τους διεθνείς κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς φορείς.

Όλη αυτή η άνοδος και η ανάπτυξη διακόπηκε το 2008, όταν έγινε εμφανής μια δραματική κατάσταση που είχε αρχίσει να εμφανίζεται από το 2002. Το 2002 ξεκίνησε μια απότομη εισροή κεφαλαίων στις Η.Π.Α., που είχε ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται χαμηλά επιτόκια στις συμβάσεις των δανείων για αγορά ακινήτων, παροτρύνοντας έτσι τους αγοραστές να λάβουν δάνεια πολύ υψηλού χρέους. Αρχικά οι επενδύσεις ήταν πολύ ελκυστικές, έως το 2007 που ξαφνικά οι μεν τιμές στα ακίνητα εμφάνισαν μια πτώση και τα δε επιτόκια στα δάνεια αυξήθηκαν, αναγκάζοντας έτσι τους δανειολήπτες να αποπληρώσουν δόσεις δανείων, οι οποίες ήταν πλέον τόσο υψηλές που αδυνατούσαν. Εξαιτίας αυτής της αδυναμίας αποπληρωμής οι τράπεζες προέβησαν σε κατασχέσεις των ακινήτων και εκποίηση τους μέσα από πλειστηριασμούς, αυξάνοντας έτσι τα διαθέσιμα ακίνητα και μειώνοντας την αξία τους. Όλη αυτή η κατάσταση προκάλεσε μεγάλη μείωση στη ρευστότητα των τραπεζών, καθώς ακόμη και όσοι δανειολήπτες ήταν ικανοί να προβούν σε αποπληρωμή των δόσεων τους, προτιμούσαν να αγοράσουν νέα ακίνητα μέσω των πλειστηριασμών, παρά να συνεχίζουν να αποπληρώνουν τα δάνεια για αυτά που κατείχαν ήδη. Η έλλειψη της ρευστότητας, που οδήγησε σε πτώχευση στις 15 Σεπτεμβρίου του 2008 μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες επενδύσεων παγκοσμίως, τη Lehman Brothers Holdings Inc., επέφερε πλήγμα σε όλη την οικονομική δραστηριότητα των Η.Π.Α., προκαλώντας οικονομική κρίση. Η κρίση αυτή λόγω της παγκοσμιοποίησης και του τρόπου που είναι διασυνδεδεμένες οι οικονομίες των χωρών μετατράπηκε στην παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, επηρεάζοντας την Ευρώπη και κατ' επέκταση και την Ελλάδα (Σκιαδάς, 2019).

Η ξαφνική επιδείνωση του δημοσιονομικού και μακροοικονομικού περιβάλλοντος το 2008 και το 2009, η συνακόλουθη υποβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της χώρας καθώς και οι αποδόσεις των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που εκτοξεύθηκαν, είχαν

ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό του Ελληνικού Δημοσίου και των ελληνικών τραπεζών από τις διεθνείς αγορές κεφαλαίων και χρήματος. Ο μεγάλος βαθμός εκροής καταθέσεων, η μείωση στις τιμές των εξασφαλίσεων των δανείων, αλλά και οι ασφυκτικές συνθήκες στη ρευστότητα, άσκησαν ισχυρές πιέσεις και στον τραπεζικό τομέα (Στουρνάρας, 2020).

Εναλλακτικοί δείκτες ανεργίας (2008:1-2018:3)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Kathimerini.gr, Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε, 2019

Η ελληνική οικονομία ταλαιπωρούνταν από μακροχρόνιες ανισοροπίες, που έγιναν πιο αισθητές κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η έλλειψη της ανταγωνιστικότητας ήταν ίσως το μεγαλύτερο πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, που είναι εμφανές σε διάφορους τομείς, αγορές, δραστηριότητες και οικονομικές σχέσεις. Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2008, η Ελλάδα ήταν 96^η εκ των 181 χωρών όσον αφορά την ευκολία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Με αυτή τη θέση βελτιώθηκε κατά 10 θέσεις σε σχέση με το 2007 αλλά παρέμεινε τελευταία από όλες τις χώρες τις Ευρωπαϊκής

Ένωσης. Κάνοντας μια συσχέτιση ανάμεσα στο βιοτικό επίπεδο των χωρών και στη διεθνή κατάταξή τους ως προς την ανταγωνιστικότητα, η Ελλάδα έπρεπε να βρίσκεται στην 42^η θέση και αντ' αυτού βρισκόταν στην 96^η θέση, κάνοντας φανερό ότι η πολιτική των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων είχε να διανύσει πολύ δρόμο ακόμα.

Επιπλέον η Ελλάδα παρέμενε η ακριβότερη χώρα μεταξύ των κυριότερων εμπορικών της εταίρων. Το έλλειμμα που υπήρχε στην ανταγωνιστικότητα πιστοποιούνταν σε μακροοικονομικό επίπεδο και από το μεγάλο και συνεχώς αυξανόμενο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο το 2007, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, ξεπέρασε το 14% του ΑΕΠ. Αυτό το ποσοστό αποτελεί τριπλάσιο του αντίστοιχου ποσοστού σε σχέση με την περίοδο πριν από την ΟΝΕ και συνέχισε να αυξάνεται, καθώς στο πρώτο μισό του 2008 ανερχόταν στα επίπεδα του 15,9%. Εφόσον αυτό το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών συνεχιζόταν θα είχε ως αποτέλεσμα είτε το μεγαλύτερο δανεισμό της χώρας, είτε τη σταδιακή εξαγορά του ελληνικού κεφαλαίου από ξένους αγοραστές. Αυτή η κατάσταση προμήνυε αρνητικές μελλοντικές συνέπειες για το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της Ελλάδας, το οποίο θα προέρχονταν κατά κύριο λόγο από την εργασία και όχι τόσο από την κατοχή κεφαλαίου (Γκίκας, 2009).

Εξαιτίας όλων των παραπάνω δυσχερειών που δημιουργήθηκαν, το 2010 ξεκίνησε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η εφαρμογή του πρώτου προγράμματος οικονομικής διάσωσης και οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας, με σκοπό την αποφυγή της χρεωκοπίας και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών που υπήρχαν. Το πρόγραμμα αυτό, όπως αποδείχθηκε εκ των πραγμάτων, δεν ήταν αρκετό παρά την αρχική ομαλή πορεία του. Μετά το πέρας μιας διετίας από την εφαρμογή του πρώτου προγράμματος και συγκεκριμένα το 2012, τέθηκε σε εφαρμογή το δεύτερο πρόγραμμα διάσωσης, το οποίο παρά την επικαιροποίησή του μετά τις διπλές εκλογές του καλοκαιριού του 2012 και την ομαλή εφαρμογή του μέχρι το τέλος του 2014, εξετράπη της πορείας του στις αρχές του 2015 σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά τις εκλογές και λίγο πριν την ολοκλήρωσή του. Το τρίτο πρόγραμμα ξεκίνησε την εφαρμογή του αμέσως μετά το γεμάτο περιπέτειες πρώτο εξάμηνο του 2015 και ολοκληρώθηκε ομαλά μετά από τρία χρόνια, το καλοκαίρι του 2018.

Τα τρία αυτά προγράμματα παρείχαν τόσο μέτρα προσαρμογής της οικονομίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος, όσο και εκταμιεύσεις δόσεων από δάνεια που συνομολογήθηκαν, αρχικά από το ΔΝΤ και τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ, και εν

συνεχία από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) και το διάδοχό του τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM). Οι εκταμιεύσεις αυτές χρησιμοποιήθηκαν για να αναχρηματοδοτηθεί το δημόσιο χρέος, για την πραγματοποίηση της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών και για την κάλυψη των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού στη διάρκεια της περιόδου που η Ελλάδα δεν είχε πρόσβαση στις αγορές κεφαλαίων και χρήματος.

Η κρίση είχε σημαντικό κόστος σε όρους προϊόντος, εισοδημάτων και πλούτου. Από το 2008 ως και το 2016 η Ελλάδα έχασε πάνω από το 1/4 του ΑΕΠ της σε σταθερές τιμές, ενώ το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε περίπου 16 ποσοστιαίες μονάδες. Επιπρόσθετα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης μειώθηκε στο 67,4% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2018, από 93,3% το 2008. Ταυτόχρονα, ο λόγος των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) προς το σύνολο των δανείων εκτινάχθηκε στο 50% περίπου, υπήρξε μεγάλο κύμα μετανάστευσης μορφωμένων Ελλήνων, το λεγόμενο braindrain, καθώς και σημαντική αποεπένδυση, με πολύ σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις όπως ήταν φυσικό.

Αποτέλεσμα των αρνητικών ρυθμών μεταβολής του ΑΕΠ ήταν να αυξηθεί κατακόρυφα ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ και να διαμορφωθεί σε μη βιώσιμα επίπεδα, παρά την σημαντική δημοσιονομική προσαρμογή που πραγματοποιήθηκε, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν δυσκολίες στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις σχετικά με την εξυπηρέτηση του χρέους τους. Αυτός ήταν ο κύριος, όχι όμως ο μοναδικός λόγος, για τον οποίο τα ΜΕΔ αυξήθηκαν κατακόρυφα. Συνέπεια αυτής της αύξησης των ΜΕΔ ήταν η πτώση της ποιότητας των στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών, η οποία δυσχέραινε τη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας. Για να ξεπεραστεί η ελληνική κρίση χρειάστηκαν οκτώ χρόνια, πραγματοποιήθηκαν τρία προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, έγιναν εκταμιεύσεις δόσεων δανείων της τάξης των 290 δισεκατομμύρια ευρώ συνολικά στο πλαίσιο αυτών των τριών προγραμμάτων, συντελέστηκε σημαντική αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, καθώς επίσης πραγματοποιήθηκαν και τρεις γύροι ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών.

Μετά το πέρας αυτής της δύσκολης περιόδου της κρίσης και αφού αποκτήθηκε η εμπειρία διαχείρισης όλης αυτής της κατάστασης, η διάρκεια και η ένταση της ελληνικής κρίσης μπορούν να αποδοθούν σε επτά παράγοντες, οι οποίοι αναλύονται παρακάτω ως εξής:

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΟΦΕΙΛΕΤΑΙ Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

- Μεγάλη δημοσιονομική προσαρμογή
- Υψηλότεροι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές από τους πρόβλεπόμενους
- Χρονική σειρά υλοποίησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων
- Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ)
- Καθυστέρηση υλοποίησης μεταρρυθμίσεων
- Πολιτικές συνθήκες και αντιπαραθέσεις στην ευρωζώνη
- Έλλειψη κατάλληλων εργαλείων για αντιμετώπιση κρίσης

Στουρνάρας, 2020

Α) Η πρωτοφανής δημοσιονομική προσαρμογή, τόσο σε μέγεθος όσο και σε ταχύτητα. Αυτό συνδεόταν κυρίως με το γεγονός ότι οι αρχικές μακροοικονομικές ανισορροπίες που υπήρχαν στο δημοσιονομικό τομέα και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν πολύ σοβαρότερες στην Ελλάδα από ότι στα άλλα κράτη-μέλη που αντιμετώπισαν δυσχέρειες. Επιπλέον, στη διάρκεια των τριών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής δόθηκε κατά μέσο όρο μεγαλύτερη έμφαση στις αυξήσεις της φορολογίας παρά στις περικοπές δαπανών, τις μεταρρυθμίσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα και τις ιδιωτικοποιήσεις.

Β) Οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές, που αποδείχθηκαν υψηλότεροι από ότι είχε αρχικά προβλεφθεί στο πρόγραμμα προσαρμογής από τους διεθνείς οργανισμούς, επιδείνωσαν την ύφεση και παγίδευσαν την οικονομία σύντομα σε ένα φαύλο κύκλο λιτότητας και ύφεσης.

Γ) Η χρονική σειρά με την οποία υλοποιήθηκαν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των πραγματικών αποδοχών περισσότερο από την αρχική σχεδίαση και την επιδείνωση της ύφεσης. Με άλλα λόγια, η μεταρρυθμιστική προσπάθεια επικεντρώθηκε περισσότερο στην αγορά εργασίας παρά στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών. Επομένως, οι ονομαστικές αποδοχές μειώθηκαν ταχύτερα και πιο έντονα από ό,τι οι τιμές. Η

μείωση της αγοραστικής δύναμης των νοικοκυριών ήταν κατακόρυφη και με τη σειρά της περιόρισε την ιδιωτική κατανάλωση και βάρυνε την ύφεση.

Δ) Το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ), που ήταν απόρροια κυρίως της ύφεσης, αποδείχθηκε να είναι εξαιρετικά δυσεπίλυτο και επιδεινώθηκε περισσότερο εξαιτίας νομοθετικών παρεμβάσεων, όπως η αναστολή των πλειστηριασμών πρώτης κατοικίας, η κατάχρηση του πλαισίου προστασίας από κατασχέσεις, καθώς και κάποια άλλα νομικά αλλά και δικαστικά εμπόδια, όπως οι καθυστερήσεις στην απονομή δικαιοσύνης και η έλλειψη επαρκών γνώσεων από πλευράς των λειτουργών της δικαιοσύνης σε θέματα σχετιζόμενα με το χρηματοπιστωτικό τομέα. Όπως αποδείχθηκε, αν υπήρχε μια δυναμικότερη αντίδραση στα πρώτα χρόνια της κρίσης, δηλαδή αν οι αναγκαίες νομοθετικές αλλαγές είχαν εφαρμοστεί πολύ νωρίτερα και είχε θεσπιστεί μια συστημική λύση με τη μορφή μιας εταιρίας που θα διαχειριζόταν τα στοιχεία ενεργητικού (bad bank) και που θα αναλάμβανε τη κεντρική διαχείριση των ΜΕΔ, όπως είχε εφαρμοστεί σε άλλα κράτη-μέλη, το σημερινό πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε ως χώρα θα ήταν πιο περιορισμένο.

Ε) Η υλοποίηση κάποιων μεταρρυθμίσεων, η οποία καθυστέρησε σε σχέση με το χρονοδιάγραμμα που είχε συμφωνηθεί εξαιτίας της απροθυμίας που υπήρχε για την υιοθέτηση (ownership) των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων και των εξαιρετικά ατυχών επιλογών, όπως αυτές του πρώτου εξαμήνου του 2015, που έφεραν την Ελλάδα μία ανάσα από την έξοδο της από τη ζώνη του ευρώ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον αιτίες καθυστέρησης των μεταρρυθμίσεων ήταν οι πολιτικές αντιπαραθέσεις, το διχαστικό πολιτικό κλίμα, καθώς και η αντίσταση που προέβαλαν στις μεταρρυθμίσεις ποικίλα κεκτημένα συμφέροντα. Οι συνέπειες αυτών των καθυστερήσεων ήταν ένα τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής το 2015 (έτος που όλα έδειχναν ότι η ελληνική οικονομία είχε τη δυνατότητα να βγει από την κρίση), η επιβολή περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων κυρίως για την διακοπή της εκροής τραπεζικών καταθέσεων, ένας νέος γύρος ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών και μία ακόμα διετία οικονομικής στασιμότητας, που ακύρωσε την πρόοδο που είχε επιτευχθεί την αμέσως προηγούμενη περίοδο.

Στ) Ο σημαντικός ρόλος των πολιτικών συνθηκών και των αντιπαραθέσεων που υπήρχαν σε επίπεδο ευρωζώνης για τη καθυστέρηση της ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας. Η απόφαση που έλαβε το Eurogroup το Νοέμβριο του 2012 για την περαιτέρω ελάφρυνση του ελληνικού χρέους, εφαρμόστηκε με μεγάλη καθυστέρηση τον Ιούνιο του 2018 παρά το ότι είχαν εκπληρωθεί όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις την άνοιξη του 2014. Αυτό υπονόμεισε

τις αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και προκάλεσε παράταση της κρίσης. Εάν αυτή η μορφή ελάφρυνσης του χρέους είχε εφαρμοστεί στην αρχή του πρώτου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής ταυτόχρονα με την υλοποίηση φιλόδοξων αναπτυξιακών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, αλλά και τη σύσταση εταιρίας που θα διαχειρίζονταν στοιχεία ενεργητικού για την αντιμετώπιση των ΜΕΔ, θα υπήρχε θετικότερη επίδραση στην οικονομία και θα περιορίζονταν σημαντικά οι απώλειες σε όρους προϊόντος και απασχόλησης.

Ζ) Η περίοδος εμφάνισης της ελληνικής κρίσης, κατά την οποία η ζώνη του ευρώ δεν διέθετε κατάλληλα εργαλεία ούτε για να την αποτρέψει, ούτε και να την αντιμετωπίσει. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) απέτυχε στον περιορισμό της συσσώρευσης του δημόσιου χρέους κατά την προ κρίσης περίοδο. Δεν υπήρχε επαρκής παρακολούθηση και έλεγχος των μακροοικονομικών ανισορροπιών, όπως η εξέλιξη του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών και του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους. Ο υπάρχων φαύλος κύκλος αρνητικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ του τραπεζικού τομέα και των δημόσιων οικονομικών επέτεινε τη χρηματοπιστωτική κρίση και την ύφεση. Τα εργαλεία διαχείρισης και επίλυσης κρίσεων που διέθετε η ευρωζώνη ήταν ελάχιστα ή και ανύπαρκτα, λόγω της υπερβολικής ανησυχίας που επικρατούσε για τυχόν φαινόμενα ηθικού κινδύνου, αλλά και λόγω της έλλειψης κατάλληλου θεσμικού πλαισίου. Η αρχική αρχιτεκτονική σχεδίασης της ζώνης του ευρώ δεν προέβλεπε κανένα επιμερισμό των κινδύνων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι παρεμβάσεις που έγιναν από την ΕΚΤ κυρίως μετά τα μέσα του 2012, έδωσαν στις κυβερνήσεις της ζώνης του ευρώ το χρόνο που χρειαζόνταν για να προβούν στις απαραίτητες ενέργειες, για τη διασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την ενίσχυση της ΟΝΕ.

Μετά την κορύφωση της κρίσης το καλοκαίρι του 2015 και αφού τέθηκε σε ισχύ και το τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε μέχρι το τέλος του προγράμματος το καλοκαίρι του 2018 και έπειτα, ήταν συνεπής με τους στόχους του τρίτου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής παρ' όλη την ύπαρξη πρωτογενούς υπερπλεονάσματος (δηλαδή πρωτογενή πλεονάσματα που ήταν υψηλότερα του στόχου), κυρίως εξαιτίας της ελλιπούς εκτέλεσης του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, με αρνητικές συνέπειες στο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης.

Παρά τις σοβαρές αστοχίες που υπήρξαν, τις καθυστερήσεις στην εφαρμογή των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων, τις σοβαρές οπισθοδρομήσεις των προγραμμάτων

προσαρμογής, την απώλεια πάνω από 25% του ΑΕΠ και την αύξηση του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ, επιτεύχθηκε πολύ σημαντική πρόοδος κατά την περίοδο που μεσολάβησε από την αρχή της κρίσης στην αντιμετώπιση των δημοσιονομικών και μακροοικονομικών ανισορροπιών.

Όσον αφορά τα κύρια αίτια της κρίσης: τα πολύ μεγάλα ελλείμματα της γενικής κυβέρνησης και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είχαν εξαλειφθεί, το τραπεζικό σύστημα είχε ικανοποιητικά κεφάλαια και η φορολογική διοίκηση είχε βελτιωθεί. Ακόμη ψηφίστηκαν σημαντικές διατάξεις που βελτιώναν τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος και περιόριζαν τις δημοσιονομικές του επιπτώσεις. Συνολικά, κατά τη χρονική διάρκεια 2010-2018 που εφαρμόστηκαν τα τρία προγράμματα, εγκρίθηκαν από την Ελληνική Βουλή 15 μεγάλες μεταρρυθμιστικές δέσμες που αφορούσαν την Υγεία, την Κοινωνική Ασφάλιση, την Αγορά Εργασίας, τις Ιδιωτικοποιήσεις, τη Φορολογική Διοίκηση και Πολιτική, καθώς και το Χρηματοπιστωτικό Τομέα.

Συνοψίζοντας, τα τρία προγράμματα οικονομικής προσαρμογής συνέβαλαν με αποφασιστικότητα στην εξάλειψη των σημαντικότερων οικονομικών ανισορροπιών. Παράλληλα, το δημόσιο χρέος αναχρηματοδοτήθηκε με πολύ ευνοϊκούς όρους από τους δανειακούς πόρους που δόθηκαν από τους εταίρους της Ελλάδας στο πλαίσιο των τριών προγραμμάτων προσαρμογής και διακρατείται σε πολύ μεγάλο ποσοστό από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ESM, που είναι πλέον ο ευρωπαϊκός οργανισμός με τη μεγαλύτερη έκθεση στο ελληνικό δημόσιο χρέος, το Ευρωσύστημα, το ΔΝΤ, προς το οποίο το Νοέμβριο του 2019 αποπληρώθηκε ήδη μέρος του χρέους, καθώς και από κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ (Στουρνάρας, 2020).

3.3. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ

Μετά το πέρας 8 χρόνων και 3 μηνών, 3 μνημονίων, 13 αξιολογήσεων, 34 Eurogroup για το ελληνικό ζήτημα, πολυάριθμων εφαρμοστικών νόμων που έφεραν δημοσιονομικά μέτρα άνω των 70 δισεκατομμυρίων ευρώ αλλά και πλεονασματικούς προϋπολογισμούς, ο κύκλος των "προγραμμάτων" ολοκληρώθηκε. Στις 21 Αυγούστου του 2018 ξεκίνησε η εποχή της ενισχυμένης μεταμνημονιακής εποπτείας, κατά την οποία η Ελλάδα έπρεπε να διατηρήσει υψηλότατα πρωτογενή πλεονάσματα, επιχειρώντας όμως παράλληλα να διανύσει τον ανηφορικό δρόμο εξόδου από την κρίση και να αναπληρώσει μέρος των τεράστιων απωλειών που βίωσε τόσο η οικονομία, όσο και η κοινωνία.

Τα μέτρα των 70 και πλέον δισ. ευρώ που ελήφθησαν από το 2010 και μετά δεν απέδωσαν πλήρως στο δημοσιονομικό τομέα. Στήριξαν κατά περίπου 30 δισ. ευρώ τα πρωτογενή πλεονάσματα, επιφέροντας έτσι καίριο πλήγμα στα εισοδήματα πολιτών και επιχειρήσεων και διαμορφώνοντας έναν ασφυκτικό κλοιό υπερφορολόγησης, χαμηλών μισθών και χαμηλών συντάξεων. Ουσιαστικά, πάνω από 1 στα 2 ευρώ είτε χάθηκε στη χοάνη της ύφεσης, είτε δεν έφερε το αναμενόμενο αποτέλεσμα στην οικονομία και στα δημοσιονομικά μεγέθη. Με αυτόν τον τρόπο επισφραγίστηκε η αποτυχία των προβλέψεων των δανειστών, ειδικά τα πρώτα χρόνια όταν η ύφεση ήταν στο μέγιστο επίπεδο, με την πτώση του ΑΕΠ να φτάνει έως το 9,1% το 2011, η αστοχία πολλών μέτρων, καθώς επίσης καθρεφτίστηκαν και οι επιπτώσεις όσων έγιναν το 2015.

Μεγάλο πλήγμα δέχθηκε και η ανεργία, που εκτοξεύτηκε στα χρόνια των μνημονίων. Το πλήγμα, όπως καταγράφηκε στις επίσημες μετρήσεις, θα ήταν μεγαλύτερο αν δεν έφευγαν 300.000 πολίτες προς αναζήτηση καλύτερης τύχης στο εξωτερικό και αν δεν υπήρχε η γήρανση του πληθυσμού. Επίσης οι αμοιβές των εργαζομένων και οι επενδύσεις καταρρακώθηκαν. Το κοινωνικό κράτος συμπίεστηκε όχι μόνο με τις συνταξιοδοτικές δαπάνες και τα επιδόματα, αλλά και με τις δαπάνες υγείας που περιορίστηκαν στο ήμισυ των προ μνημονίων επιπέδων.

Όσο για τα οφέλη στην αγορά, ήταν υπαρκτά, σε όρους αύξησης της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας μέσα από τα περισσότερα από 1.000 προαπαιτούμενα των 3 μνημονίων. Πολλές μεταρρυθμίσεις έγιναν ή τουλάχιστον θεσπίστηκαν, ωστόσο όμως όλα αυτά δεν ήταν αρκετά, όπως φαίνεται από το νέο πακέτο αιρεσιμοτήτων που όφειλε να ακολουθεί η Ελλάδα στη μεταμνημονιακή εποχή, αλλά και από την παγκόσμια κατάταξη της χώρας στους δείκτες ανταγωνιστικότητας, που παρέμενε χαμηλή παρά την πρόοδο που παρουσίαζε.

Η πρόοδος που επιτεύχθηκε με την έξοδο της χώρας από τα μνημόνια επαναλαμβανόταν στις εκθέσεις των ίδιων των δανειστών, των επίσημων ελληνικών πηγών αλλά και των οίκων αξιολόγησης, οι οποίες είδαν το φως της δημοσιότητας και προέρχονταν τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό. Παράλληλα όμως οι εκθέσεις αυτές αναδείκνυαν και τις απειλές που υπήρχαν και υπάρχουν ακόμη για την ελληνική οικονομία μετά την κρίση.

Η ανάλυση που περιλαμβανόταν στην Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission) για την Ενισχυμένη Εποπτεία, η οποία εκδόθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή επίσημα την 21η Αυγούστου του 2018, ανέφερε με σαφήνεια την ύπαρξη προβλημάτων που δεν επιλύθηκαν κατά τη διάρκεια των μνημονίων. Αυτά τα προβλήματα ήταν η

ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, καθώς και η αδυναμία ενίσχυσης των εξαγωγών σε επαρκές επίπεδο. Επιπλέον προβλήματα δημιούργησε ή διόγκωσε η ίδια η κρίση, όπως το χρέος, τα "κόκκινα" τραπεζικά δάνεια και η ανεργία.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην εφαρμοστική της απόφαση ανέφερε σχετικά με την Ενισχυμένη Εποπτεία, η οποία θα αποτελούσε το βασικό εργαλείο της μεταμνημονιακής παρακολούθησης, ότι η Ελλάδα εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει κινδύνους όσον αφορά τη χρηματοπιστωτική της σταθερότητα, οι οποίοι εάν επιβεβαιώνονταν, θα μπορούσαν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις σε άλλα κράτη στη ζώνη του ευρώ. Με αυτό τον τρόπο ανακοίνωσε την απόφασή της για την εφαρμογή αυτού του καθεστώτος για τα τέσσερα επόμενα χρόνια. Μάλιστα η Επιτροπή, στο ίδιο κείμενο, ξεκαθάριζε ότι ανάμεσα σε καταστάσεις μεταβλητότητας στις χρηματοπιστωτικές αγορές, οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων παρέμεναν σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με άλλα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ. Ακόμη ανέφερε ότι οι συνθήκες δανεισμού της Ελλάδας παρέμεναν εύθραυστες λόγω διαφόρων εξωτερικών οικονομικών κινδύνων και εκτιμήθηκε ότι χρειάζονταν επιπλέον προσπάθειες για να διασφαλιστεί η συνεχής και σταθερή πρόσβαση στις αγορές.

Μεγάλη προσοχή δόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις σημαντικές ανισορροπίες των αποθεμάτων, τις οποίες αντιμετώπιζε η Ελλάδα, αναφερόμενη στο χρέος, στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου στην ανεργία και στο άνοιγμα στη διεθνή επενδυτική θέση της χώρας. Επίσης αναφερόταν και σε δύο εσωτερικά ιδιωτικά ελλείμματα που ήταν τα κόκκινα δάνεια και στα άνω των 130 δις. ευρώ χρωστούμενων στο κράτος από ιδιώτες, μέσω οφειλών σε εφορίες καθώς και σε ασφαλιστικά ταμεία.

Επιπλέον και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στην έκθεσή του εξηγούσε την ενδεχόμενη περίπτωση η ανάπτυξη να ήταν χαμηλότερη των προσδοκιών. Αυτό θα οφείλονταν στις δυσμενέστερες από τις αναμενόμενες επιπτώσεις των υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων στην ανάπτυξη. Αν συνέβαινε αυτό, ενδεχομένως να υπονόμει τις δημοσιονομικές επιδόσεις και να διαιώνιζε τα προβλήματα χρέους, όπως εκτιμήθηκε. Ακόμη από το Ταμείο τέθηκε το σενάριο ύφεσης της τάξης του 0,7% μακροπρόθεσμα, αν δεν γίνουν μεγάλες μεταρρυθμίσεις, θέτοντας με επιτακτικό τρόπο και το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού, το οποίο αποδεχόταν και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η Κομισιόν (Ευρωπαϊκή Επιτροπή) εκτίμησε στην Έκθεση Βιωσιμότητας Χρέους ότι η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας θα κινηθεί το πολύ στο 1% του ΑΕΠ, καθιστώντας έτσι άπιαστο όνειρο την ύπαρξη πραγματικής σύγκλισης.

Πίνακας μεταβολών του ΑΕΠ 2009-2018

	2009	2014	2015	2016	2017	2018	Μεταβολή 2009-2018
ΑΕΠ σε δισ. ευρώ	237,5	178,7	176,3	174,2	177,7	182,8	-54,7%
ΑΕΠ (έτος βάσης 2010=100) (%)	108,5	79,6	77,7	76,1	75,5	75,3	-33,2%
ΑΕΠ ετήσια μεταβολή (%)	-4,3	0,7	-0,3	-0,2	1,4	1,9	-23,6%
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (μέσος όρος Ε.Ε. = 100)	74,5	51,2	48,4	48	48,3	48,3	-25,7%
Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου σε δισ. ευρώ	49,4	20,6	20,3	20,5	22,5	24,9	-24,5%
Χρέος ως αναλογία του ΑΕΠ (%)	126,7	178,9	176,8	180,8	178,6	177,8	51,1%
Πρωτογενές πλεόνασμα/ έλλειμμα ως αναλογία του ΑΕΠ (%)	-10,1	0,4	-2,1	3,9	4	3,7	13,8%
Πρωτογενές πλεόνασμα/ έλλειμμα σε δισ. ευρώ	-24	0,6	-3,7	6,7	7,1	6,8	30,8%
Συνολικά έσοδα ως αναλογία του ΑΕΠ (%)	38,9	46,6	48,2	50,2	48,8	49	10,1%
Συνολικά έσοδα σε δισ. ευρώ	92,5	83,3	84,9	87,4	86,8	89,6	-2,9%
Συνολικές δαπάνες ως αναλογία του ΑΕΠ (%)	54,1	50,2	53,8	49,5	48	48,6	-5,5%
Συνολικές δαπάνες σε δισ. ευρώ	128,5	89,8	94,9	86,3	85,3	88,8	-39,7%
Ποσοστό ανεργίας (Ορισμός Eurostat) (%)	9,6	26,5	24,9	23,6	21,5	20,1	10,5%
Αμοιβές εργαζομένων σε δισ. ευρώ	66,9	44,4	43,9	44	45	45,9	-21%

πηγή: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΤΡΟΦΗΣ, ΤΟ 2018 ΕΙΝΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ

capital.gr, 2018

Μετά από την πάροδο τριών μνημονίων, η ελληνική οικονομία από το 2018 και μετά θεωρούνταν βέβαιο ότι θα καταφέρει να πετύχει πρωτογενή πλεονάσματα, τα οποία θα ξεπεράσουν το 3,5% του ΑΕΠ, κάτι το οποίο αποτελούσε και το στόχο που συμφωνήθηκε μεταξύ κυβέρνησης και θεσμών. Συνολικά το ύψος της δημοσιονομικής προσαρμογής τα χρόνια των μνημονίων αγγίζει τα 30,8 δισ. ευρώ. Από πρωτογενές έλλειμμα 24 δισ. ευρώ το 2009, η κυβέρνηση υπολογιζόταν ότι θα έχει πλεόνασμα 6,8 δισ. ευρώ το 2018. Ειδικά στο τρίτο Μνημόνιο, που είχε και το υψηλότερο επίπεδο φορολογίας, τα έσοδα εκτοξεύθηκαν. Σε αυτή την αύξηση συντέλεσε και η αύξηση των φόρων και των ασφαλιστικών υπέρμετρων επιβαρύνσεων τόσο τους πολίτες, όσο και τις επιχειρήσεις. Τα έσοδα ως αναλογία του ΑΕΠ αυξήθηκαν σαν ποσοστό κατά 10,1%, αλλά σε δισ. ευρώ αντί για αύξηση υπήρξε οριακή μείωση σε σχέση με τα προ μνημονίων επίπεδα. Δηλαδή από τα 92,5 δισ. ευρώ το 2009, τα έσοδα έφτασαν τα 89,6 δισ. ευρώ το 2018. Η αιτία αυτού του φαινομένου, που είναι και η βασικότερη επίπτωση των μνημονίων, είναι η ύφεση και η καταρράκωση του ΑΕΠ. Επειδή όμως το ΑΕΠ είναι η βάση για τη μέτρηση των πιο βασικών οικονομικών μεγεθών, η πρωτοφανής αυτή πτώση του έχει προκαλέσει σοβαρότατες παρενέργειες, όχι μόνο στη ζωή των ανθρώπων και των επιχειρήσεων, αλλά και σε κάποια στατιστικά δεδομένα που δείχνουν την κατάσταση της χώρας και αποτελούν την εικόνα της προς τα έξω. Ένα ισχυρό παράδειγμα στατιστικού δεδομένου που φανερώνει την δυσχερή κατάσταση της Ελλάδας

ήταν το χρέος, το οποίο ως αναλογία του ΑΕΠ εκτοξεύθηκε: από τα 126,7% το 2009 στο 177,8% το 2018, παρά τις όποιες παρεμβάσεις που προηγήθηκαν. Συνολικά το ΑΕΠ κατέγραψε απώλειες 54,7 δισ. ευρώ τα χρόνια των μνημονίων και η επίπτωση από τους δανειστές θα ήταν μεγαλύτερη αν το τελευταίο έτος (2017-2018) δεν υπήρχε έστω και η ισχνή άνοδος της τάξης του 1,9%.

Όσον αφορά το όραμα της πραγματικής σύγκλισης με την Ευρώπη, που ήταν ήδη δύσκολο στην προ κρίσης περίοδο, όταν το ελληνικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ έφτανε στο 74,5% του κοινοτικού μέσου όρου, στη μεταμνημονιακή εποχή θεωρείται σχεδόν αδύνατο. Επίσης στα ίδια στοιχεία γίνεται ξεκάθαρο ότι οι επενδύσεις είχαν καταρρακωθεί, γνωρίζοντας μείωση κατά 24,5 δισ. ευρώ. Και η άνοδός τους τα επόμενα χρόνια μετά τη κρίση μπορεί να στηριχθεί σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα στην έλευση ξένων κεφαλαίων, αφού λόγω λιτότητας η πρόβλεψη για το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων ήταν να παραμείνει σχεδόν στα ίδια χαμηλά επίπεδα.

Στον κοινωνικό τομέα οι αμοιβές των εργαζομένων υπέστησαν μείωση κατά 21 δισ. ευρώ τα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων. Τα επίσημα ποσοστά ανεργίας, σύμφωνα με τη Eurostat, της οποίας ήταν και χαμηλότερα αυτών της ΕΛΣΤΑΤ, αυξήθηκαν κατά 10,5 μονάδες σε σχέση με τα προ μνημονίων επίπεδα, με τις προοπτικές σημαντικής απομείωσής τους να είναι περιορισμένες καθώς σύμφωνα με την εκτίμηση των δανειστών, χάθηκε ένα μεγάλο μέρος των παραγωγικών δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας. Οι δύο πρώτες διαπραγματεύσεις του 3ου Μνημονίου επέφεραν 32 φορολογικά μέτρα, ενώ αν προστεθούν και τα 4 που θεσπίστηκαν το 2017 μετά το πέρας της 2ης αξιολόγησης, οι εισπρακτικές παρεμβάσεις φτάνουν τις 36, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ασφαλιστικοί φόροι καθώς και όσα έχουν συμφωνηθεί για τη μεταμνημονιακή εποχή. Σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομικών, κατά τη 2ετία 2015-2016 θεσπίστηκαν αυξήσεις του ΦΠΑ, της ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης, των συντελεστών στον φόρο πολυτελούς διαβίωσης, στον φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων και στον φόρο ασφαλιστρών. Τέλος, το 2017 επιβλήθηκε η φορολόγηση της βραχυπρόθεσμης μίσθωσης ακινήτων και καταργήθηκε η έκπτωση φόρου για ιατρικές δαπάνες και το 25% του αφορολογήτου σε βουλευτές και δικαστικούς.

Η λεγόμενη "φοροκαταιγίδα", σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, έχει και άλλες παρενέργειες εκτός από την εισοδηματική εξόντωση, όπως την αστάθεια της φορολογικής πολιτικής. Στην ανασκόπηση των 2 πρώτων μνημονίων αναφέρει ότι η διαφάνεια, η απλότητα και η σταθερότητα του φορολογικού συστήματος θεωρούνται συνήθως σημαντικά στοιχεία για την ενθάρρυνση των επενδύσεων. Ωστόσο, στην Ελλάδα η αστάθεια που επικρατούσε στη φορολογική πολιτική επηρέασε όλους τους κύριους τύπους

φορολογίας. Ως παράδειγμα φέρονται οι συνεχείς ανατροπές από το 2010 στην εφαρμογή των συντελεστών ΦΠΑ, αλλά και οι πολλαπλές μεταρρυθμίσεις σχετικά με τον καθορισμό του φορολογητέου εισοδήματος, την τήρηση βιβλίων, τους φορολογικούς ελέγχους ή τα πρόστιμα (Καδδά, 2018).

4. Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

Μετά την έξοδό της από τα μνημόνια η Ελλάδα ξεκίνησε να οραματίζεται και να οργανώνει το μελλοντικό της σχεδιασμό στο πλαίσιο του σχεδιασμού της ONE και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλη αυτή η μελλοντική οργάνωση όμως, επηρεάστηκε από μια αναπάντεχη και ξαφνική υγειονομική κρίση που προκλήθηκε από την πανδημία του κορονοϊού Covid-19, η οποία ανάγκασε ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία να προβεί σε αλλαγή σχεδίων ώστε να την αντιμετωπίσει.

4.1. ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΣΕ Ο ΚΟΡΟΝΟΪΟΣ COVID-19 ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ONE

Η υγειονομική κρίση που προκλήθηκε εξαιτίας του κορονοϊού επιβράδυνε ή ανέστειλε πολλές οικονομικές δραστηριότητες, με αποτέλεσμα να υπάρξουν από πλευράς κρατών-μελών κάποιες αρχικές σπασμωδικές και μονομερείς αντιδράσεις. Εν συνεχεία όμως, ελήφθησαν άμεσα μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας, της απασχόλησης, καθώς επίσης και μέτρα χαλάρωσης των κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας, ανταγωνισμού και διαρθρωτικών ταμείων. Μεγάλη καινοτομία απέναντι στην κρίση που δημιουργήθηκε εξαιτίας του κορονοϊού αποτέλεσε η δημιουργία του NextGeneration EU (NGEU) και ειδικά του Ταμείου Ανάκαμψης. Το NGEU είχε στη διάθεσή του συνολικούς πόρους 750 δισ. ευρώ για επιχορηγήσεις και δάνεια, που προήλθαν από δάνειο που συνάφθηκε από την Επιτροπή εξ ονόματος της ΕΕ. Με το NGEU καταργήθηκαν δύο ισχυρές αντιλήψεις που υπήρχαν, για το ύψος του προϋπολογισμού ως ποσοστού του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος (ΑΕΕ) της Ένωσης και για τη δυνατότητα ανάληψης αμοιβαίου χρέους.

Το Ταμείο Ανάκαμψης καλύπτει όλες τις χώρες της ΕΕ, εγκαταλείπει τις απαιτητικές και χρονοβόρες διαδικασίες που προβλέπονταν από τα διαρθρωτικά ταμεία, εισάγει πιο απλουστευμένη μορφή διαχείρισης και κυρίως, καθιστά τις μεταρρυθμίσεις οργανικά στοιχεία του προγραμματισμού. Επιπλέον, ενισχύει τον αναπροσανατολισμό της πολιτικής συνοχής, κυρίως προς τη συνολική οικονομική μεγέθυνση και λιγότερο προς τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι υπουργοί Οικονομικών καθώς και η DG ECFIN, που είναι το αρμόδιο τμήμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη και ανάκαμψη, ανέλαβαν ενεργό ρόλο στο νέο Ταμείο, το οποίο εισήγαγε νέα στοιχεία που αναμένεται να επηρεάσουν καθοριστικά την πολιτική Συνοχής τα επόμενα χρόνια. Η δημιουργία του Ταμείου αυτού μπορεί να αποτελέσει μια ιστορική τομή στην εξέλιξη της πολιτικής συνοχής και γενικότερα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η κρίση του κορονοϊού είχε μοναδικά και πρωτοφανή χαρακτηριστικά. Η πανδημία έπληξε ισοδύναμα όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, αν και αρχικά εντοπίστηκε σε μεγαλύτερη ένταση όσον αφορά τον αριθμό κρουσμάτων και θανάτων στο πιο ανεπτυγμένο τμήμα της, πιθανότατα λόγω καθυστέρησης στη λήψη των απαραίτητων μέτρων προφύλαξης. Οι επιπτώσεις ήταν όμως ασύμμετρες λόγω της διαφορετικής δυνατότητας αντιμετώπισής τους από χώρα σε χώρα. Τα κράτη-μέλη με πιο ισχυρή οικονομία είχαν σαφώς μεγαλύτερες δυνατότητες κινητοποίησης των απαιτούμενων πόρων για έκτακτη χρηματοδότηση επιχειρήσεων, συστημάτων υγείας, κοινωνικών ομάδων κλπ. Παρά τις διαφορές αυτές μεταξύ τους, όλα τα κράτη-μέλη υπέστησαν σημαντική μείωση του ρυθμού ανάπτυξής τους σε όλη τη διάρκεια του 2020. Η αναστολή ή η επιβράδυνση της λειτουργίας πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων σε διάφορους τομείς, όπως οι μεταφορές, ο τουρισμός, η αναψυχή, το εμπόριο, η βιομηχανική παραγωγή, προκάλεσε σοβαρές ελλείψεις στη ρευστότητα αλλά και μεγάλη ανάγκη για πρόσθετες επενδύσεις στον τομέα της υγείας και σε άλλους τομείς, δημιουργώντας έτσι μια κατάσταση που αναπόφευκτα έπρεπε να αντιμετωπισθεί με έκτακτα μέσα.

Οι πρώτες εβδομάδες μετά την κρίση χαρακτηρίστηκαν από μονομερείς και σπασμωδικές ενέργειες των κρατών-μελών της Ε.Ε., όπως το κλείσιμο των συνόρων κατά παράβαση της συνθήκης Σένγκεν και ο ανταγωνισμός στη διασφάλιση του αναγκαίου υγειονομικού υλικού όπως μάσκες, αναπνευστήρες κλπ., χωρίς να υπάρχει καμία μορφή συντονισμού μεταξύ τους ή με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στην ήδη δύσκολη επικρατούσα κατάσταση προστέθηκε και μια θεσμική αναστάτωση που δημιουργούσε αμφιβολίες για τη συνοχή της Ένωσης, όχι μόνο όσον αφορά τις περιφερειακές ανισότητες της αλλά και την ευρεία σημασία της ως συγκολλητικού ιστού του ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

Ο πανικός που επικράτησε τις πρώτες εβδομάδες εκφράστηκε στο θεσμικό επίπεδο μέσα από διάφορες ομαδοποιήσεις κρατών και μελών της Επιτροπής, αλλά και από αμηχανία και ατολμία για ανάληψη δράσης από μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μετά το ξέσπασμα της πρωτοφανούς αυτής υγειονομικής κρίσης παρατηρήθηκε ως άμεση αντίδραση η δημιουργία ομάδων κρατών-μελών, οι οποίες παρακάμπτοντας σε ορισμένες περιπτώσεις τη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, συνασπίζονταν και υπέγραφαν κοινές δηλώσεις και επιστολές, όπως το να καταδικάσουν το κλείσιμο του κοινοβουλίου στην Ουγγαρία ή να απαιτήσουν την επαρκή δημοσιονομική θέση της Ένωσης απέναντι στη κρίση.

Την αμηχανία των πρώτων εβδομάδων διαδέχθηκε όμως πολύ σύντομα η λήψη δραστικών μέτρων άμεσης αντιμετώπισης των οικονομικών επιπτώσεων της κρίσης. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ανακοίνωσε ένα γιγαντιαίο πρόγραμμα ενίσχυσης της ρευστότητας Pandemic Emergency Purchase Program (PEPP) μέσω της αγοράς στοιχείων ενεργητικών τίτλων του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, το οποίο στα τέλη του 2020 ήταν συνολικού ύψους 1850 δισ. ευρώ. Με τη σειρά του το Eurogroup συμφώνησε στη λήψη τριών μέτρων, τα οποία επικυρώθηκαν στη συνέχεια από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και τα οποία ήταν:

- i. η δημιουργία από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων ενός ταμείου εγγυήσεων 25 δισ. ευρώ με στόχο την κινητοποίηση 200 δισ. ευρώ για δανειοδότηση επιχειρήσεων, κυρίως μικρομεσαίων, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της κρίσης,
- ii. η διάθεση στα κράτη-μέλη δανείων ύψους έως 2% του ΑΕΠ τους από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας για τη χρηματοδότηση εθνικών προγραμμάτων υγειονομικής περίθαλψης, θεραπείας και πρόληψης συνδεδεμένων με την κρίση του κορονοϊού,
- iii. η θέσπιση του προγράμματος SURE από το Συμβούλιο της ΕΕ με στόχο την προστασία της απασχόλησης από τις συνέπειες της κρίσης του κορονοϊού. Με το πρόγραμμα αυτό δόθηκε η δυνατότητα σε εταιρείες και επιχειρήσεις που αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες να μειώσουν προσωρινά τις ώρες εργασίας των εργαζομένων τους, οι οποίοι όμως στη συνέχεια λάμβαναν αποζημίωση για την απώλεια εισοδήματος από το κράτος-μέλος. Προβλεπόταν χρηματοδοτική συνδρομή, ύψους έως 100 δισ. ευρώ συνολικά υπό μορφή δανείων χορηγούμενων με ευνοϊκούς όρους από την ΕΕ προς τα κράτη μέλη. Το ποσό των 100 δισ. ευρώ θα το αντλούσε η Επιτροπή ως δάνειο από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, στην αντεγγύηση του οποίου προβλεπόταν η δυνατότητα συμμετοχής των κρατών-μελών.

Τα μέτρα αυτά, αν και μη εντασσόμενα στην «*stricto sensu*» ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής, συνέβαλαν στην προσπάθεια διατήρησης της συνοχής της ενωμένης Ευρώπης, που όπως αναφέραμε προηγουμένως δέχθηκε ισχυρά πλήγματα τις πρώτες εβδομάδες εμφάνισης και εξάπλωσης της πανδημίας. Η κριτική που ασκήθηκε στα μέτρα αυτά ήταν ότι δεν σχετίζονταν με δωρεάν επιχορηγήσεις προς τα κράτη μέλη αλλά περιορίζονταν μόνο σε δάνεια. Όπως ήταν αναμενόμενο, αυτή η παροχή ήταν δύσκολα αξιοποιήσιμη από κράτη με ήδη υψηλό δημόσιο χρέος όπως η Ελλάδα. Αυτό που έγινε όμως γρήγορα αντιληπτό ήταν ότι

οι συμβατικές λύσεις δεν ανταποκρίνονταν επαρκώς στο πρόβλημα, που διογκωνόταν όλο και περισσότερο. Εξ άλλου είχαν εξαχθεί χρήσιμα συμπεράσματα και διδάγματα από την ανεπαρκή αντιμετώπιση της κρίσης του 2008. Όπως όλα έδειχναν, κρίνονταν αναγκαία η ανάληψη μιας γενναίας και χωρίς προηγούμενο προσπάθειας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία δέχθηκε κατηγορίες για αδράνεια και έλλειψη αντιδράσεων στην κρίση που είχε ήδη εξαπλωθεί, ανέλαβε δράση ανακοινώνοντας διαδοχικά μέτρα που περιλάμβαναν: i) παρεκκλίσεις από τους κανόνες της πολιτικής ανταγωνισμού, ii) προσωρινή άρση της υποχρέωσης τήρησης κανόνων προς το δημοσιονομικό έλλειμμα και χρέος, iii) παρεκκλίσεις από τις διατάξεις των ισχυόντων κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων με σκοπό την ευχερέστερη και ταχύτερη διάθεση ευρωπαϊκών πόρων στις πληττόμενες επιχειρήσεις και στην οικονομία εν γένει, iv) τις προτάσεις της προς το Συμβούλιο της ΕΕ για χαλάρωση των ισχυόντων κανονισμών διαρθρωτικών ταμείων 2014-2020.

Τα νέα δεδομένα που δημιουργούσε η κρίση υποχρέωσαν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προχωρήσει το Μάιο του 2020 και σε τροποποιήσεις των προτάσεών της για τους κανονισμούς διαρθρωτικών ταμείων της νέας περιόδου 2021-2027. Οι αρχικές προτάσεις είχαν υποβληθεί δύο χρόνια πριν και βρισκόνταν ακόμη υπό συζήτηση στο τραπέζι του Συμβουλίου υπουργών. Η αναθεώρηση αυτή των προτάσεων, παρά τα θετικά της στοιχεία, παρέμενε άτολμη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίαζε η αύξηση της ευελιξίας στη μεταφορά πόρων και πιο συγκεκριμένα σε ότι αφορούσε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το κράτος μέλος θα μπορούσε στη διάρκεια του σχεδιασμού ή της αναθεώρησης προγραμμάτων να μεταφέρει έως το 20% των πόρων ενός Ταμείου σε ένα άλλο Ταμείο. Επιπλέον, θα μπορούσε να πραγματοποιήσει μεταφορά έως 15% των πόρων από λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες σε περιφέρειες μετάβασης ή περισσότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Η αυξημένη αυτή ευελιξία, που οφείλει την ύπαρξή της στη κρίση του κορονοϊού, άμβλυσε εν μέρει, χωρίς να καταργεί, τις αγκυλώσεις που σε μεγάλο βαθμό ήταν υπεύθυνες για τις δυσκολίες υλοποίησης και εφαρμογής της πολιτικής της συνοχής, αλλά και τη μειωμένη αποτελεσματικότητά της (Κρητικός, 2021).

4.2. Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΕΥΡΩΠΗ

Σύμφωνα με το Σχέδιο Δράσης του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, καθορίζεται η φιλοδοξία της ΕΕ για μια ισχυρή και κοινωνική Ευρώπη που εστιάζει στις θέσεις εργασίας, στις δεξιότητες καθώς και στη κοινωνική ένταξη, η οποία μεταφράζεται σε τρεις κοινωνικούς στόχους στο επίπεδο της ΕΕ, που πρέπει να επιτευχθούν έως το 2030: i) τουλάχιστον το 78% των ατόμων ηλικίας 20 έως 64 ετών θα πρέπει να εργάζονται, ii) το 60% όλων των ενηλίκων θα πρέπει να συμμετέχουν σε κατάρτιση κάθε χρόνο, iii) η μείωση του αριθμού των ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό θα πρέπει να είναι τουλάχιστον 15 εκατομμύρια, συμπεριλαμβανομένων τουλάχιστον 5 εκατομμυρίων παιδιών, σε σύγκριση με το 2019. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επιτροπή προσκάλεσε τα κράτη-μέλη να καθορίσουν τους εθνικούς τους στόχους. Ως συμβολή σε αυτήν την κοινή προσπάθεια, όλα τα κράτη μέλη έχουν εντοπίσει και υποβάλει έως τώρα τους εθνικούς στόχους τους, οι οποίοι είναι είτε οριστικοί είτε προκαταρκτικοί. Οι στόχοι αυτοί παρουσιάστηκαν από τους υπουργούς Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων της ΕΕ στο πρόσφατο συμβούλιο EPSCO στις 16 Ιουνίου. Η Επιτροπή, από την πλευρά της, αποδέχεται θετικά την ισχυρή δέσμευση των κρατών μελών για μια Ευρώπη δίκαιη, χωρίς αποκλεισμούς και γεμάτη ευκαιρίες, παρακολουθώντας στενά την εφαρμογή των κοινωνικών στόχων που έχουν τεθεί στο πλαίσιο του κύκλου του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου του 2023 (Πιο κοινωνική Ευρώπη έως το 2030, 2022).

Για την επίτευξη μιας Ευρώπης χωρίς αποκλεισμούς και γεμάτη ευκαιρίες είναι επιτακτική η ανάγκη να δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση των Ευρωπαίων πολιτών, ώστε να γίνουν πιο δημιουργικοί και παραγωγικοί. Ήδη από τη διαμόρφωση της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» έγινε ξεκάθαρη η έμφαση που δόθηκε στον εκπαιδευτικό τομέα, καθώς ο ένας εκ των πέντε βασικών στόχων (EU headline targets) που είχαν τεθεί για την Ένωση αφορούσε αποκλειστικά την εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχε η επιδίωξη έως το 2020 το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα τη σχολική εκπαίδευση να μειωθεί κάτω του 10% και ταυτόχρονα στους ανθρώπους ηλικίας 30-34 ετών, οι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να ανέρχονται σε ποσοστό 40%. Στην πορεία επίτευξης αυτών των στόχων παρουσιάζει ενδιαφέρον η πρόοδος που καταγράφηκε έως το 2018, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η μεν πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου μειώθηκε από 13,9 % το 2010 σε 10,6% το 2018, ενώ το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών που κατέχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε από 34% το 2010 σε 40,7% το 2018. Η βελτίωση σε αυτούς τους τομείς αποτελεί μια θετική εξέλιξη που υπήρξε, χωρίς όμως να

συνεπάγεται, εντός του πλαισίου διαμόρφωσης και εφαρμογής δημόσιων πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την εξ ολοκλήρου απομόνωση της εκπαίδευσης από την ευρύτερη πολιτική απασχόλησης. Άλλωστε είναι ιδιαίτερο το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη διαμόρφωση δεξιοτήτων που αποτελούν βασικά στοιχεία για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας μέσα από δομές εκπαίδευσης, επαγγελματική κατάρτιση και δια βίου μάθηση.

Στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων που υπήρξε μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών σχετικά με την πολιτική της εκπαίδευσης, το κύριο χρηματοδοτικό βάρος για την υποστήριξη της αναλαμβάνεται από τα κράτη-μέλη. Η Ένωση συνδράμει με έναν συμπληρωματικό χαρακτήρα, όπως έκανε μέσω της χρηματοδότησης προγραμμάτων κινητικότητας (Erasmus+), αλλά και ενισχύοντας τη καινοτομία και την έρευνα, όπως με το πρόγραμμα Horizon 2020, καθώς και με τους προερχόμενους πόρους από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία και τα Επενδυτικά Εργαλεία της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και του Επενδυτικού Σχεδίου για την Ευρώπη (Σχέδιο Juncker) (Σκιαδάς, 2020).

Όπως γίνεται αντιληπτό, για την εκπόνηση και ολοκλήρωση τόσο αυτών, όσο και άλλων κοινωνικών προγραμμάτων, απαιτούνται ισχυροί χρηματικοί πόροι. Εξαιτίας των πεπερασμένων οικονομικών και φυσικών πόρων, αλλά και των υπαρχόντων κλιματικών ζητημάτων, έχει κριθεί αναγκαία η μετάβαση από μια κοινωνία βασισμένη στο μοντέλο «κατασκευή-κατανάλωση-απόρριψη» σε μια κοινωνία κλιματικά ουδέτερη, με μια περιβαλλοντικά βιώσιμη και πλήρως κυκλική οικονομία, που θα είναι απαλλαγμένη από τοξικούς ρύπους ως το 2050. Η τρέχουσα κρίση έφερε στην επιφάνεια αδυναμίες τόσο στις εφοδιαστικές, όσο και στις αξιακές αλυσίδες, επιφέροντας πλήγμα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και στις βιομηχανίες. Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία θα προκαλέσει τον περιορισμό των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, θα ωθήσει την οικονομική ανάπτυξη και θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. Η κυκλική οικονομία αποτελεί ένα μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης, που περιλαμβάνει την ανταλλαγή, την εκμίσθωση, την επαναχρησιμοποίηση, την επισκευή, την ανακαίνιση και την ανακύκλωση των υλικών και προϊόντων που υπάρχουν, όσο το δυνατόν περισσότερο προκειμένου να επιτευχθεί η παράταση του κύκλου ζωής τους. Επί του πρακτέου, η κυκλική οικονομία υποδηλώνει τη μείωση των αποβλήτων στην ελάχιστη δυνατή ποσότητα. Μετά τη κατανάλωση ενός προϊόντος, τα υλικά κατασκευής του διατηρούνται εντός της οικονομίας με οποιονδήποτε τρόπο υπάρχει, ώστε να επαναχρησιμοποιηθούν και άλλες φορές, δημιουργώντας προστιθέμενη αξία στο προϊόν.

Αυτό το είδος της νέας οικονομίας έρχεται σε αντιπαράθεση με το παραδοσιακό μοντέλο οικονομίας, που βασίζεται στο πρότυπο «παίρνω-φτιάχνω-καταναλώνω-πετάω». Το νέο αυτό

μοντέλο έχει τη βάση του στις μεγάλες ποσότητες φθηνών αλλά και εύκολα προσβάσιμων, τόσο υλικών όσο και ενέργειας. Η πρόληψη της παραγωγής αποβλήτων, ο οικολογικός σχεδιασμός, η επαναχρησιμοποίηση και άλλα παρόμοια μέτρα θα μπορούσαν να οδηγήσουν τις επιχειρήσεις της ΕΕ σε καθαρή εξοικονόμηση χρημάτων, μειώνοντας ταυτόχρονα τις συνολικές ετήσιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου.

Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία θα μπορούσε να αποφέρει διάφορα οφέλη, όπως μειωμένη επιβάρυνση του περιβάλλοντος, μεγαλύτερη ασφάλεια στον εφοδιασμό πρώτων υλών, αύξηση της ανταγωνιστικότητας, ενίσχυση της καινοτομίας, προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης καθώς επίσης και δημιουργία θέσεων εργασίας. Ακόμη εξασφαλίζει την παροχή πιο ανθεκτικών και καινοτόμων προϊόντων στους καταναλωτές, με αποτέλεσμα να εξοικονομούνται σημαντικά ποσά και να βελτιώνεται η ποιότητα ζωής.

Τον Μάρτιο του 2020 πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση του σχεδίου δράσης για την κυκλική οικονομία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που είχε ως στόχο τον οικολογικό σχεδιασμό των προϊόντων, τη μείωση των αποβλήτων και την ενδυνάμωση των πολιτών. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στους κλάδους προϊόντων και υπηρεσιών με υψηλή ένταση πόρων, όπως για παράδειγμα τα υφάσματα, τα πλαστικά, οι κατασκευές και τα ηλεκτρονικά.

Το χειμώνα του επόμενου έτους και πιο συγκεκριμένα το Φεβρουάριο του 2021, το Κοινοβούλιο ενέκρινε το ψήφισμα που αφορούσε το σχέδιο δράσης της κυκλικής οικονομίας. Επιπλέον ζητούσε πρόσθετα μέτρα για να επιτευχθεί μια ουδέτερη ως προς τον άνθρακα, περιβαλλοντικά βιώσιμη, χωρίς την ύπαρξη τοξικών ουσιών και πλήρως κυκλική οικονομία έως το 2050. Η οικονομία αυτή θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνει αυστηρότερους κανόνες ανακύκλωσης και δεσμευτικών στόχων για τη χρήση και την κατανάλωση υλικών έως 2030.

Ένα χρόνο μετά και πιο συγκεκριμένα το Μάρτιο του 2022, πραγματοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η πρόταση της πρώτης δέσμης μέτρων για την επιτάχυνση της μετάβασης σε μια κυκλική οικονομία στα πλαίσια του σχεδίου δράσης για την επίτευξή της. Τα προτεινόμενα μέτρα περιλαμβάνουν μια σειρά δράσεων που αφορούν την προώθηση βιώσιμων προϊόντων, την ενδυνάμωση των καταναλωτών για την πράσινη μετάβαση, την αναθεώρηση του κανονισμού για τα προϊόντα του κατασκευαστικού τομέα και μια στρατηγική για βιώσιμη υφαντουργία (Το σχέδιο δράσης της ΕΕ για τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία έως το 2050, 2022).

4.3. Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η πανδημία του κορονοϊού εμφανίστηκε σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία η Ελλάδα είχε αρχίσει να εισέρχεται σε μια νέα περίοδο αισιοδοξίας, η οποία ήταν δικαιολογημένη αφού είχε παρέλθει μια δεκαετία οικονομικής κρίσης. Η υγειονομική αυτή κρίση, που πλήττει τόσο τη χώρα μας όσο και τον υπόλοιπο κόσμο, όταν λήξει θα αφήσει πίσω της βαθιά σημάδια στον κοινωνικό ιστό της χώρας, κάτι που θα οδηγήσει στην ανάγκη για μια επείγουσα ανάπτυξη χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς. Ταυτόχρονα αυτή η ανάπτυξη θα παρουσιάζει και μεγαλύτερη δυσκολία, καθώς οι πόροι θα είναι περιορισμένοι μετά το πέρας αυτής της πανδημικής κρίσης.

Μεγάλες επιπτώσεις αναμένεται να υπάρξουν και από τη κλιματική αλλαγή, οι οποίες όμως παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Χαρακτηριστική διαφορά ανάμεσά τους είναι ότι η πανδημία αναμένεται να μην έχει καταστροφικές συνέπειες στην παραγωγική βάση της οικονομίας, σε αντίθεση με τη κλιματική αλλαγή, που έχει μακροχρόνιες μόνιμες καταστροφικές συνέπειες στις παραγωγικές υποδομές. Επιπλέον οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής επεκτείνονται στις επόμενες γενιές και θα είναι μη αναστρέψιμες σε μεγάλο βαθμό. Η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, που υλοποιείται από την Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, είναι ικανή να προσφέρει στην Ελλάδα τόσο προστασία από τις ζημιές λόγω κλιματικής αλλαγής, όσο και αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, καθώς αποτελεσματική προσαρμογή σημαίνει ανάληψη επενδυτικών προγραμμάτων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Το πρόβλημα που προκαλείται από την πανδημία στην παγκόσμια οικονομία δεν είναι μόνο μια πολύ έντονη διαταραχή, αλλά μια βαθιά κρίση, που σημαίνει αδυναμία του συστήματος να αναπαράγεται με την προϋπάρχουσα δυναμική του. Αυτό, σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό, ισχύει και για την ελληνική οικονομία, που διέρχεται τη νέα κρίση με μεγαλύτερες αδυναμίες εν συγκρίσει με τις άλλες ευρωπαϊκές.

Ένας από τους πιο σημαντικούς και μακροπρόθεσμους στόχους που θα πρέπει να δοθεί έμφαση είναι το λεγόμενο ανθρώπινο κεφάλαιο, δηλαδή το σύνολο των δεξιοτήτων ενός ατόμου. Από συλλογική ή μακροοικονομική άποψη, οι επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο προσελκύουν εταιρείες που χαρακτηρίζονται από τεχνολογία υψηλού επιπέδου και καινοτομία, δημιουργώντας έτσι ένα κύκλο ανάπτυξης χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς. Η επίτευξη αυτού του σημαντικού στόχου μπορεί να πραγματοποιηθεί προσφέροντας σε όλους

τους ανθρώπους ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες με ποιότητα, ένα περιβάλλον ικανό να οδηγήσει σε άνθηση την επιχειρηματικότητα και ένα σύστημα φορολογίας και κοινωνικής πρόνοιας που να παρέχει ασφάλεια και χρηματοδότηση βασικών δημοσίων αγαθών, όπως η υγεία και η εκπαίδευση.

Από την πλευρά τους, οι ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης υψηλής ποιότητας μπορούν να επιτευχθούν μόνο αν εξεταστεί το εκπαιδευτικό σύστημα στο σύνολό του, από τη γέννηση του ατόμου μέχρι την ενηλικίωσή του. Το κράτος οφείλει να παρέχει μια καλής ποιότητας σχολική εκπαίδευση σε όλους. Μια εκπαίδευση που να προωθεί τη δημιουργικότητα, την ανεξαρτησία, την κριτική σκέψη, καθώς επίσης και τις αξίες και την κοινωνικότητα. Αυτό είναι το κλειδί της ανάπτυξης χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς, που απαιτεί να επενδύσουμε στα παιδιά από την πρώτη στιγμή. Εφόσον αυτή η επένδυση στη νεολαία σχεδιαστεί προσεκτικά, είναι σίγουρο ότι θα αποδώσει καρπούς τόσο για τα άτομα όσο και για την κοινωνία ολόκληρη.

Τα δέκα τελευταία χρόνια η Ελλάδα προσπάθησε, και σε κάποιον βαθμό το πέτυχε, να διορθώσει πολλές στρεβλώσεις και αδυναμίες, όπως για παράδειγμα στις συντάξεις, στην αγορά εργασίας, στη δημόσια διοίκηση, καθώς η χώρα εμφανίζει πολλές δομικές και θεσμικές αδυναμίες. Η ορθή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος, η οποία είναι αναγκαία για να χρηματοδοτούνται οι επιχειρήσεις, δεν έχει πλήρως αποκατασταθεί και η δημόσια διοίκηση έχει ακόμα αρκετές αδυναμίες. Η εποχή χαρακτηρίζεται από διαρκείς αλλαγές για μια ανθεκτικότερη οικονομία, μια πιο δίκαιη κοινωνία και μια πιο ισχυρή Ελλάδα στον διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

Ένας τομέας με δυναμική, που χρειάζεται βελτιώσεις και τροποποιήσεις, είναι ο τομέας της Δικαιοσύνης. Οι πολυδιάστατες μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο 2010-2012, αντί να ενισχυθούν, αποδυναμώθηκαν. Το σύστημα της δικαιοσύνης εμφανίζει αρκετές αδικίες στη λειτουργία του, που εντείνουν την ανισότητα. Η πλειοψηφία των πολιτών ήλπιζε ότι η πολιτική αλλαγή του 2015 θα επιτάχυνε τις μεταρρυθμίσεις που ήταν αναγκαίες, όμως κάτι τέτοιο δε συνέβη καθώς η Δικαιοσύνη χρησιμοποιήθηκε για ευρύτερες πολιτικές σκοπιμότητες, με αποτέλεσμα να μην υπάρξει η εξέλιξη που αναμένονταν. Δεν υπήρξε η μεταρρυθμιστική προσπάθεια σε έναν τομέα που είναι ίσως ο πιο κρίσιμος για την προσέλκυση επενδύσεων και τη θεμελίωση μιας οικονομικής ανάτασης.

Η μετάβαση στην επόμενη ημέρα της οικονομίας παρουσιάζει ενδιαφέροντα επιμέρους χαρακτηριστικά, ορισμένα εκ των οποίων περιγράφονται παρακάτω. Οι ρυθμοί μεγέθυνσης

θα είναι θετικοί στην αρχή της εξόδου από την υγειονομική κρίση, αλλά θα μετριαστούν γρήγορα αν δεν υπάρξει ενίσχυση της παραγωγικής βάσης. Αρχικά με τη λήξη του υγειονομικού προβλήματος, αναμένεται να υπάρξει ισχυρή αύξηση της ζήτησης στις περισσότερες οικονομίες του πλανήτη, αλλά η ανάκαμψη που θα προκληθεί δε θα χαρακτηρίζεται από ομοιομορφία. Πολλοί τομείς δραστηριότητας και επιμέρους κλάδοι θα υποχωρήσουν, ενώ άλλοι θα αναπτυχθούν εντονότερα. Ο τουρισμός, η εστίαση, το λιανεμπόριο, οι μεταφορές, ο πολιτισμός και η ψυχαγωγία αποτελούν τομείς της ελληνικής οικονομίας που διαχρονικά δημιουργούσαν την πλειονότητα των θέσεων εργασίας (Κορονοϊός : Η Ελλάδα μετά την πανδημία – Επτά οικονομολόγοι αναλύουν τι περιμένουμε το 2021, 2021).

Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα του εμπορίου και των μεταφορών, η επενδυτική και οικονομική στρατηγική συμμαχία μεταξύ Ελλάδας-Κίνας, που αυξάνεται συνεχώς, καθιστά την Ελλάδα μια χώρα κλειδί που επιτρέπει και διευκολύνει την πρόσβαση της Κίνας στην ευρωπαϊκή αγορά. Οι επενδύσεις και οι στρατηγικές συνεργασίες στις οποίες προβαίνει η Κίνα, καθώς και ο νέος δρόμος του μεταξιού, αποτελεί επιπρόσθετη εγγύηση για τα οικονομικά συμφέροντα της χώρας στο μέλλον. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι Κινέζοι επενδύουν μεγάλα χρηματικά ποσά στο λιμάνι του Πειραιά, με τη φιλοδοξία να το καταστήσουν το μεγαλύτερο της Μεσογείου και να πρωταγωνιστεί στο νέο θαλάσσιο δρόμο του μεταξιού. Επίσης η Κίνα έχει προβεί και σε πολύ μεγάλες επενδύσεις στο σιδηροδρομικό δίκτυο, στις τηλεπικοινωνίες, στο real estate και στην ενέργεια, φιλοδοξώντας να καταστήσει τη χώρα μας έναν πολύ σημαντικό τουριστικό προορισμό για τους Κινέζους πολίτες (Μήτσιος Ι., 2018).

Ένας πολύ σημαντικός οικονομικός κλάδος για την Ελλάδα σε όλη την ιστορία της είναι ο πρωτογενής τομέας (γεωργία, αλιεία, κτηνοτροφία, δασοπονία). Ο γεωργικός και ο κτηνοτροφικός κλάδος διαθέτουν υψηλή ικανότητα παραγωγής, συντηρώντας εκατοντάδες χιλιάδες εργαζομένους και προσφέροντας σημαντικές υπηρεσίες στο σύνολο της κοινωνίας. Τόσο οι ευνοϊκές συνθήκες του κλίματος και του εδάφους της χώρας, όσο και το παραδοσιακό στοιχείο στην παραγωγή που μένει αναλλοίωτο, καθώς και οι σύγχρονες αντιλήψεις στο επιχειρείν στον αγροτοδιατροφικό τομέα, αποτελούν σημαντικά στοιχεία για την ανάπτυξη της Ελλάδας. Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του 2009, η Ελλάδα καλλιεργεί 32.693 στρέμματα, από τα 37.324 στρέμματα συνολικής καλλιεργήσιμης έκτασής της, δηλαδή ποσοστό που αγγίζει το 87,6%. Σύμφωνα με στοιχεία που εξέδωσε ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων, οι εξαγωγές των ελληνικών αγροτικών προϊόντων

πλησίασαν τα 6 δισεκατομμύρια ευρώ για το 2016. Σχετικά με όλο τον κλάδο της κτηνοτροφικής παραγωγής και μεταποίησης, υπολογίζεται ότι απασχολεί είτε άμεσα είτε έμμεσα περίπου 500.000 άτομα και απορροφά το 1/3 της φυτικής παραγωγής. Επίσης μεγάλο είναι και το ποσοστό αυτάρκειας στη ζωική παραγωγή-αλιεία, το οποίο ανέρχεται κατά μέσο όρο περίπου στο 76,11%.

Στην Ελλάδα ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης καθώς δεν έχουν εξαντληθεί οι παραγωγικές του δυνατότητες. Αν και η χώρα υστερεί στον τομέα της μεταποίησης και της εμπορίας, η αγροτική οικονομία διαθέτει μεγάλο πολλαπλασιαστική ανάπτυξης, δημιουργώντας θέσεις στη μεταποίηση, στον τουρισμό, στις μεταφορές και σε όλη τη διατροφική αλυσίδα που αποτελείται από 30-40 επαγγέλματα (Μήτσιος Ι., 2018).

Η κρίση του κορονοϊού λειτουργεί ως επιταχυντής διαφόρων τεχνολογικών εξελίξεων και προκαλεί αναδιάταξη στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Παρουσιάζονται μεγάλες ευκαιρίες σε επιχειρήσεις και κλάδους που θα εκμεταλλευτούν σωστά τη νέα πραγματικότητα. Εξαιτίας της πανδημίας αλλάζει επίσης η δομή των αγορών και η φύση του ανταγωνισμού. Αυτή η αλλαγή αποτελεί μια σημαντική πρόκληση τόσο για πολλές επιχειρήσεις, όσο και για τους εργαζομένους σε αυτές, καθώς πολλές επιχειρήσεις θα έχουν αδυναμία εξυπηρέτησης χρεών ή χρηματοδότησης των απαραίτητων νέων επενδύσεων.

Στο επόμενο διάστημα θα έχει ακόμη σημαντικότερο ρόλο το κράτος και η οικονομική πολιτική. Οι εργαζόμενοι με μειωμένα εισοδήματα, τα νοικοκυριά με υποχρεώσεις στις οποίες δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν, επιχειρήσεις με μειούμενα έσοδα και κλάδοι που αδυνατούν να παρακολουθήσουν τις τεχνολογικές εξελίξεις είναι αναμενόμενο να στραφούν στην κεντρική εξουσία για διαγραφή χρεών και υποχρεώσεων, αύξηση επιδομάτων, μείωση φόρων και διάφορες ρυθμιστικές παρεμβάσεις. Η συνολική πορεία της ελληνικής οικονομίας μετά το πέρας της πανδημίας αναμένεται να προσδιοριστεί από αντιφατικές τάσεις, τόσο θετικές όσο και αρνητικές. Οι ρυθμοί μεγέθυνσης αναμένονται ισχυρά θετικοί στην αρχή της εξόδου, αλλά αναμένεται να μετριαστούν γρήγορα αν δεν υπάρξει έγκαιρη αντίδραση της οικονομικής πολιτικής προς την ενίσχυση της παραγωγικής βάσης (Κορονοϊός :Η Ελλάδα μετά την πανδημία– Επτά οικονομολόγοι αναλύουν τι περιμένουμε το 2021,2021).

Η ανάπτυξη προϋποθέτει μια σειρά από συμπληρωματικές δράσεις, ορισμένες από τις οποίες επικεντρώνονται στη βραχυπρόθεσμη τόνωση της οικονομίας και άλλες στη μακροπρόθεσμη βιώσιμη ανάπτυξη. Τα άμεσα μέτρα μπορούν να οδηγήσουν στην αύξηση των εισοδημάτων, διευκολύνοντας τα μακροπρόθεσμα μέτρα ανάπτυξης. Με τη σειρά τους,

οι μακροπρόθεσμες παρεμβάσεις κρίνονται απαραίτητες για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του μέλλοντος και την είσοδο της Ελλάδας σε μια βιώσιμη αναπτυξιακή τροχιά. Κεντρικός στόχος για την ελληνική οικονομία στη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας θα πρέπει να είναι η συστηματική αύξηση στο κατά κεφαλήν πραγματικό εισόδημα, έτσι ώστε αυτό να συγκλίνει σταδιακά με το μέσο όρο της ΕΕ. Επιπλέον βασικοί στόχοι κατά τη διαδικασία της σύγκλισης πρέπει να είναι η βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων και η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, κυρίως μέσα από τη κοινωνική κινητικότητα και την αναβάθμιση των ευκαιριών για τα πιο αδύναμα νοικοκυριά.

Οι προϋποθέσεις για τη σύγκλιση του ελληνικού με το ευρωπαϊκό εισόδημα είναι δύο. Αρχικά, η αύξηση της απασχόλησης, τόσο μέσα από τη μείωση της ανεργίας όσο και μέσα από την αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας υποαπασχολούμενων ομάδων του πληθυσμού, όπως είναι οι γυναίκες και οι νέοι. Η αυξημένη απασχόληση, επιπλέον, θα συμβάλλει στη μείωση των κοινωνικών αποκλεισμών και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Δεύτερον, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας θα διασφαλίσει την ευημερία των νοικοκυριών σε βάθος χρόνου. Για να επιτευχθεί η αύξηση της παραγωγικότητας απαιτείται η αύξηση του παραγωγικού κεφαλαίου μέσα από νέες επενδύσεις, τόσο από τις εγχώριες επιχειρήσεις όσο και από ξένες. Ακόμη κρίνεται απαραίτητη η ενσωμάτωση καινοτόμων μεθόδων παραγωγής και νέων τεχνολογιών.

Καθώς οι δραστηριότητες αυτές απαιτούν υψηλό βαθμό εξειδίκευσης, σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου η εσωτερική αγορά παρέχει περιορισμένες ευκαιρίες, είναι απαραίτητη η αύξηση των εξαγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας. Επιμέρους στόχοι που συνδέονται με την αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγικότητας, είναι:

A) Η αύξηση των συνολικών πάγιων επενδύσεων και ειδικότερα, των εταιρικών επενδύσεων σε πάγιο κεφάλαιο από τα σημερινά χαμηλά επίπεδα του ΑΕΠ προς τον μέσο όρο των άλλων μικρών ανοικτών οικονομιών της ΕΕ.

B) Η αύξηση των ιδιωτικών και δημοσίων δαπανών σε έρευνα και ανάπτυξη και η καλύτερη διασύνδεση μεταξύ έρευνας και παραγωγής και η δημιουργία θυλάκων τεχνολογίας αιχμής, που θα αναπτύξουν και θα εφαρμόσουν καινοτομία σε παγκόσμια κλίμακα.

Γ) Η σταδιακή αύξηση των εξαγωγών και ειδικότερα, των εξαγωγών προϊόντων προς τον μέσο όρο των άλλων μικρών ανοικτών οικονομιών της ΕΕ.

Δ) Η αύξηση του αριθμού των μεγάλων και μεσαίων επιχειρήσεων, που αποτελεί προϋπόθεση της αύξησης της παραγωγικότητας και της ενίσχυσης των εξαγωγών, αλλά και η παράλληλη ενδυνάμωση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, που σε κάθε περίπτωση θα αποτελούν τη μεγάλη πλειονότητα, καθώς και η καλύτερη διασύνδεσή τους με αλυσίδες αξίας και με τις μεγάλες επιχειρήσεις, ώστε να ενισχυθεί έμμεσα και περαιτέρω η συνολική εξωστρέφεια της οικονομίας και η παραγωγικότητα.

Ε) Η αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας, ιδίως από τους νέους και τις γυναίκες, από το 42% και 65% σήμερα προς τον μέσο όρο των άλλων μικρών ανοικτών οικονομιών της ΕΕ, που ανέρχεται στο 62% και 73% αντίστοιχα.

Στ) Η ενίσχυση της οικονομίας ως τοπικού κέντρου, στη βάση αφενός της προσέλκυσης ανθρώπινου κεφαλαίου από την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή και αφετέρου της ιδιαίτερης ιστορίας και του πολιτισμού.

Η επίτευξη των παραπάνω βασικών και επιμέρους στόχων μπορεί να γίνει σταδιακά στα επόμενα χρόνια με συνδυασμένες δράσεις σε όλο το εύρος της οικονομικής πολιτικής. Οι απαιτούμενες δράσεις εστιάζονται κυρίως στη λειτουργία των θεσμών, που καθορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η οικονομική δραστηριότητα και διαμορφώνονται τα κίνητρα συμπεριφοράς για επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Οι δράσεις αυτές θα υποβοηθήσουν και τη στενότερη διασύνδεση της ελληνικής οικονομίας με τις τάσεις στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία καθώς και την ανάπτυξη συγκριτικών πλεονεκτημάτων (Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία, 2020).

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έπειτα από αναλυτική μελέτη των διαδικασιών εισόδου της Ελλάδας καθώς και της πορείας που ακολούθησε και συνεχίζει να ακολουθεί ως μέλος της ΟΝΕ, παρατηρούμε ότι η χώρα πέρασε από διάφορα στάδια, δυσκολίες και κρίσεις στον οικονομικό και δημοσιονομικό τομέα. Όλες αυτές οι δυσχέρειες τις οποίες πέρασε για να φτάσει στη σημερινή κατάσταση, ώθησαν πολλούς εταίρους της στην ΟΝΕ και στην ΕΕ να την αμφισβητήσουν και να την υποβάλλουν σε πολύ απαιτητικές διαδικασίες και μέτρα, αφενός για να εξέλθει από την οικονομική κρίση στην οποία εισήλθε και αφετέρου για να επανακτήσει την εμπιστοσύνη τους. Παρ' όλη τη δημοσιονομική κρίση που πέρασε, η Ελλάδα έχει αρχίσει να ορθοποδεί οικονομικά και πάλι και να αποτελεί προορισμό για μελλοντικές επενδύσεις, τόσο στον ευρωπαϊκό, όσο και στον ευρύτερο παγκόσμιο χώρο. Η ανάκαμψη αυτή διακόπηκε από την απρόσμενη υγειονομική κρίση του κορονοϊού και πολλές οικονομικές δραστηριότητες σταμάτησαν τόσο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και στον υπόλοιπο κόσμο.

Πιο συγκεκριμένα, η υγειονομική κρίση που έδειξε τα πρώτα σημάδια της στις αρχές της άνοιξης του 2020, επιβράδυνε ή ανέστειλε πολλές από τις οικονομικές δραστηριότητες των κρατών-μελών της ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα, που αρχικά αντέδρασαν μονομερώς και σπασμωδικά. Η επιδημία, αν και έπληξε όλα τα μέλη της ΕΕ, είχε ασύμμετρες επιπτώσεις για το καθένα, καθώς υπήρχαν διαφορετικές δυνατότητες αντιμετώπισής της. Παρά τις διαφορές αυτές μεταξύ τους, είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό τη σημαντική μείωση του ρυθμού ανάπτυξής τους σε όλη τη διάρκεια του 2020 εξαιτίας αυτής της αναστολής- επιβράδυνσης πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων σε διάφορους τομείς. Την αμηχανία των πρώτων εβδομάδων διαδέχθηκε πολύ σύντομα η λήψη δραστικών μέτρων άμεσης αντιμετώπισης των οικονομικών επιπτώσεων της κρίσης. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ανακοίνωσε ένα γιγαντιαίο πρόγραμμα ενίσχυσης της ρευστότητας Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP) μέσω της αγοράς στοιχείων ενεργητικών τίτλων του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, το οποίο στα τέλη του 2020 ήταν συνολικού ύψους 1850 δισ. ευρώ. Ελήφθησαν άμεσα μέτρα απασχόλησης και μέτρα χαλάρωσης των κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας, ανταγωνισμού και διαρθρωτικών ταμείων. Μεγάλη καινοτομία αποτέλεσε η δημιουργία του NextGenerationEU (NGEU) και ειδικά του Ταμείου Ανάκαμψης, το οποίο λειτουργεί χωρίς τις απαιτητικές και χρονοβόρες διαδικασίες που προέβλεπαν τα διαρθρωτικά ταμεία, εισάγοντας έτσι μια πιο απλουστευμένη μορφή διαχείρισης.

Αναλυτικότερα, για την προστασία των ανθρώπινων ζώων καθώς και των μέσων βιοπορισμού, για την ανασύνταξη της ενιαίας αγοράς, αλλά και για να πραγματοποιηθεί μια ανάκαμψη που θα διαρκέσει και θα προσφέρει ευημερία, προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η αξιοποίηση του πλήρους δυναμικού του προϋπολογισμού της ΕΕ. Το NextGenerationEU με ποσό 750 δις ευρώ (εκ των οποίων 390 δις ευρώ με τη μορφή επιχορηγήσεων και 360 δις με τη μορφή δανείων πολύ χαμηλού επιτοκίου από την ΕΕ σε εκείνα τα κράτη μέλη που θα τα ζητούσαν υποβάλλοντας τις αιτήσεις τους) και το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021-2027, για το οποίο προβλέπεται συνολικό ποσό για αναλήψεις υποχρεώσεων 1074,3 δις ευρώ, αύξησαν τη συνολική δημοσιονομική δύναμη παρέμβασης του προϋπολογισμού της ΕΕ σε 1,85 τρις ευρώ. Το NextGenerationEU συγκέντρωσε χρήματα με την προσωρινή αύξηση του ανώτατου ορίου των ιδίων πόρων στο 2,00% του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος της ΕΕ, καθιστώντας έτσι την Επιτροπή ικανή να χρησιμοποιήσει την ισχυρή πιστοληπτική αξιολόγησή της για να δανειστεί αυτά τα 750 δις. ευρώ από τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Αυτή η πρόσθετη χρηματοδότηση θα διοχετεύεται μέσω προγραμμάτων της ΕΕ μέχρι και το 2026, οπότε και θα πρέπει να απορροφηθούν τα χρήματα από τα κράτη-μέλη. Το ποσό αυτό θα επιστραφεί σε μεγάλο χρονικό διάστημα μέσω των μελλοντικών προϋπολογισμών της ΕΕ από το 2028 έως και το 2058.

Το NextGenerationEU είναι κάτι παραπάνω από ένα σχέδιο ανάκαμψης, είναι μια μοναδική ευκαιρία να βγούμε ισχυρότεροι από την πανδημία, να μετασχηματίσουμε τις οικονομίες και τις κοινωνίες μας και να σχεδιάσουμε μια Ευρώπη που λειτουργεί για όλους. Η ανάκαμψη πρέπει αναντίρρητα να βασίζεται στα θεμελιώδη δικαιώματα και στον πλήρη σεβασμό του κράτους δικαίου. Τα μέτρα έκτακτης ανάγκης πρέπει να είναι χρονικά περιορισμένα και αυστηρά αναλογικά. Ανάκαμψη της οικονομίας δεν σημαίνει επιστροφή στην κατάσταση που επικρατούσε πριν από την κρίση αλλά ένα άλμα προς τα εμπρός. Πρέπει να αποκαταστήσουμε τις βραχυπρόθεσμες ζημίες που προκάλεσε η κρίση με τρόπο που να επενδύει επίσης στο μακροπρόθεσμο μέλλον μας. Όλα τα χρήματα που θα συγκεντρωθούν μέσω του NextGenerationEU θα διοχετεύονται μέσω των προγραμμάτων της ΕΕ στον ανανεωμένο μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της. Το σχέδιο αυτό αποσκοπεί σε έξι κεντρικούς τομείς δράσεων.

- Πράσινη μετάβαση: εστιάζει στις πράσινες τεχνολογίες και ικανότητες, ενεργειακή απόδοση και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, κυκλική οικονομία και βιοποικιλότητα.

- Έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη: Προωθεί την επιχειρηματικότητα, την ανταγωνιστικότητα, την εκβιομηχάνιση, τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος προωθώντας παράλληλα την έρευνα, την ανάπτυξη, την καινοτομία και τη στήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.
- Πολιτικές για την επόμενη γενιά: Επιδιώκεται η βελτίωση της πρόσβασης και της ποιότητας της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες εστιάζοντας στην ψηφιακή εκπαίδευση, την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα και τη στήριξη της απασχόλησης των νέων ανθρώπων.
- Ψηφιακός μετασχηματισμός: Προωθείται η ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών, των κυβερνητικών διαδικασιών, των επιχειρήσεων και των ΜΜΕ με την ανάπτυξη βασικών και προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων. Ακόμη στηρίζεται η έρευνα και η ανάπτυξη του ψηφιακού τομέα.
- Κοινωνική και εδαφική συνοχή: Προϋποθέτει τη βελτίωση στις κοινωνικές και εδαφικές υποδομές και υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής πρόνοιας, τη στήριξη της απασχόλησης και της ανάπτυξης δεξιοτήτων και τη δημιουργία ποιοτικών και σταθερών θέσεων εργασίας
- Υγεία και οικονομική, κοινωνική και θεσμική ανθεκτικότητα: Αποσκοπεί στη βελτίωση της ανθεκτικότητας, της προσβασιμότητας και της ποιότητας της υγείας και της μακροχρόνιας περίθαλψης συμπεριλαμβανομένων και μέτρων για την προώθηση της ψηφιοποίησής τους.

Το 90 % περίπου του συνολικού κονδυλίου του σχεδίου NextGenerationEU, είναι ο Μηχανισμός ή Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ). Στις 11 Φεβρουαρίου 2021 το Συμβούλιο εξέδωσε τον κανονισμό για τη θέσπιση του Ταμείου αυτού η εκταμίευση του οποίου ήταν περί τα 672,5 δις ευρώ (360 δις. € με τη μορφή δανείων και 312,5 δις ευρώ με τη μορφή επιχορηγήσεων). Τα κονδύλια αυτά θα βοηθήσουν τα κράτη μέλη να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19, ενώ

παράλληλα οι οικονομίες τους θα προχωρήσουν στην πράσινη μετάβαση και τον ψηφιακό μετασχηματισμό, ώστε να γίνουν πιο βιώσιμες και ανθεκτικές.

Τα έτη 2021 και το 2022 τα κράτη μέλη υπέβαλαν εθνικά σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας στα οποία παρουσιάζονται τα μεταρρυθμιστικά και επενδυτικά τους προγράμματα για το διάστημα έως και το 2026. Ειδικότερα καλούνται να παρουσιάσουν συνεκτικές δέσμες προγραμμάτων που αφορούν έξι τομείς πολιτικής:

- πράσινη μετάβαση
- ψηφιακός μετασχηματισμός
- έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και απασχόληση
- κοινωνική και εδαφική συνοχή
- υγεία και ανθεκτικότητα
- πολιτικές για την επόμενη γενιά, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων

Τα σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας θα επανεξεταστούν και θα αναπροσαρμοστούν ανάλογα με τις ανάγκες, ώστε να ληφθεί υπόψη η τελική κατανομή των κονδυλίων για το 2023. Θα αξιολογούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εν συνεχεία η αξιολόγηση τους θα λαμβάνει την έγκριση του Συμβούλιο εντός ενός μηνός με ειδική πλειοψηφία βάσει πρότασης της Επιτροπής. Η θετική αξιολόγηση των αιτήσεων πληρωμών εξαρτάται από το πόσο ικανοποιητικά εκπληρώνουν τα σχετικά ορόσημα και στόχους που έχουν τεθεί. Η πραγματοποίηση της επικύρωσης της απόφασης για τους ίδιους πόρους από όλα τα κράτη μέλη, επέτρεψε στην ΕΕ την έναρξη της διάθεσης κονδυλίων στο πλαίσιο του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Το μεγάλο ερώτημα που γεννάται για το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, εκτός από τη βοήθεια που παρείχε και συνεχίζει ακόμα να παρέχει δίνοντας κονδύλια στα κράτη-μέλη για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης του κορωνοϊού, είναι κατά πόσο μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη και εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο μέλλον σε όλους τους τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας, καθώς και στην αντιμετώπιση παρόμοιων υγειονομικών και οικονομικών κρίσεων που μπορεί να προκύψουν στο μέλλον.

Οι ευρωπαϊκές οικονομίες ήδη πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας βρίσκονταν αντιμέτωπες με αρκετά σημαντικές προκλήσεις όπως την πράσινη μετάβαση, τον ψηφιακό μετασχηματισμό, τις διευρυνόμενες ανισότητες στο εισόδημα κ.α. Επομένως, βασική προσδοκία για το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας είναι να αποτελέσει το εφαλτήριο για την πραγματοποίηση φιλόδοξων επενδύσεων και μεταρρυθμίσεων που θα προετοιμάσουν όλα τα κράτη-μέλη της Ένωσης για τις προκλήσεις του μέλλοντος, αλλά θα δώσουν και την κατάλληλη ώθηση στις οικονομίες μετά το πλήγμα που υπέστησαν από την υγειονομική κρίση του κορονοϊού αλλά και τον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας – Ουκρανίας.

Εξαιτίας αυτής της μελλοντικής προσδοκίας που υπάρχει τα έργα και οι μεταρρυθμίσεις που εντάσσονται στο Ταμείο Ανάκαμψης και χρηματοδοτούνται από αυτό, θα πρέπει να σχετίζονται με ένα τουλάχιστον από τους έξι τομείς πολιτικής, οι οποίοι αποτελούν τους θεματικούς πυλώνες αυτού του Ταμείου, και αναφέρθηκαν σε προηγούμενη παράγραφο. Ως μελλοντικό “εργαλείο” στα χέρια των ευρωπαϊκών θεσμών, το Ταμείο Ανάκαμψης μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως κοινότητας συνολικά, αλλά και του κάθε κράτους-μέλους ξεχωριστά με ποικίλους τρόπους και σε πολλούς τομείς.

Ξεκινώντας με την οικονομική ανάκαμψη, το ταμείο μπορεί να παρέχει χρηματοδοτικούς πόρους για την υλοποίηση επενδυτικών έργων, την αναβάθμιση στις υποδομές, την προώθηση της πράσινης μετάβασης καθώς και την ψηφιακή αναβάθμιση. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και στην αναζωογόνηση της οικονομίας της Ευρώπης, δημιουργώντας παράλληλα και νέες θέσεις εργασίας. Ακόμη μπορούν να λάβουν χώρα επενδύσεις στην έρευνα, την ανάπτυξη και τη καινοτομία καθώς το ταμείο υποστηρίζει τέτοιου είδους επενδύσεις. Αυτό μπορεί να ενισχύσει την ικανότητα των κρατών-μελών να ανταγωνίζονται στον τομέα της έρευνας και της καινοτομίας, να δημιουργήσουν νέες τεχνολογίες και να προωθήσουν την ανάπτυξη βιώσιμων και προηγμένων τομέων. Σημαντικός στόχος για το μέλλον είναι και η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσω πόρων που προβλέπονται από το Ταμείο, η αντιμετώπιση της φτώχειας, η βελτίωση της πρόσβασης σε εκπαίδευση και υγεία, καθώς και η υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, επιδιώκοντας να δημιουργηθεί ένα πιο ισότιμο και δίκαιο κοινωνικό περιβάλλον. Επιπλέον, επιτακτική ανάγκη είναι η προώθηση της πράσινης μετάβασης διαμέσου επενδύσεων που θα συμβάλλουν στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και την αειφόρο χρήση πόρων. Αυτό μπορεί να ενισχύσει την προσπάθεια της

Ευρώπης να προωθήσει μια πιο βιώσιμη και πράσινη οικονομία, που θα βοηθήσει στην επιβίωση της χλωρίδας και της πανίδας και την προστασία του περιβάλλοντος.

Αναμφισβήτητα όμως, όπως συμβαίνει με οποιοδήποτε μεγάλο πρόγραμμα ή πρωτοβουλία, μπορεί να υπάρξουν και κίνδυνοι η αρνητικές συνέπειες από τη λειτουργία του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας που θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν πριν από κάθε δράση, τόσο από την πλευρά της Ένωσης, όσο και από την πλευρά των κρατών-μελών που υποβάλλουν τα σχέδιά τους και αιτούνται τη χρηματοδότηση από το Ταμείο.

Πιθανά αρνητικά στοιχεία μπορεί να προκύψουν από τη γραφειοκρατία και τις καθυστερήσεις που είναι πιθανόν να προκληθούν λόγω του μεγέθους και της πολυπλοκότητας που έχουν τέτοιου είδους ταμεία, γι' αυτό και πρέπει να δίνεται συνεχώς έμφαση στην απλοποίηση των περίπλοκων και χρονοβόρων διαδικασιών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε καθυστερήσεις στην εκτέλεση των έργων και των επενδύσεων. Ένας κίνδυνος που υπάρχει πάντα, είναι αυτός της ελλιπούς διαχείρισης των πόρων και της κατάχρησης του ταμείου. Αν δεν επιτευχθεί η αποτελεσματική διαχείριση και η εφαρμογή αυστηρών μέτρων ελέγχου, μπορεί να υπάρξει κίνδυνος παράπλευρης οικονομικής ή πολιτικής εκμετάλλευσης των πόρων.

Συνεχίζοντας, οι πόροι που παρέχονται από το ταμείο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας μπορεί να έχουν επιπτώσεις στο δημοσιονομικό ισοζύγιο των χωρών. Η λήψη μεγάλων δανείων και η αύξηση του χρέους μπορεί να οδηγήσει σε επιπρόσθετες υποχρεώσεις πληρωμής στο μέλλον, καθώς και σε αυξημένες φορολογικές επιβαρύνσεις για τους πολίτες των κρατών-μελών που δε θα μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις δανειακές υποχρεώσεις τους. Μια ακόμη αρνητική έκβαση που μπορεί να υπάρξει και θα είναι εις βάρος της ίδιας της Ένωσης, είναι οι ανισότητες και οι ανισορροπίες που είναι πιθανόν να προκληθούν από την ανομοιόμορφη κατανομή των πόρων του Ταμείου μεταξύ των χωρών, με αποτέλεσμα να ενισχύονται οι υφιστάμενες ανισότητες και ανισορροπίες ανάμεσα στα κράτη-μέλη και να δημιουργούνται πλήγματα στις μεταξύ τους σχέσεις.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο-μέσο τόσο για την εξέλιξη και ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνολικά, όσο και του κάθε κράτους-μέλους ξεχωριστά, με την προϋπόθεση ότι όλα τα μέλη της Ένωσης θα προετοιμάσουν τους θεσμούς τους και θα δημιουργήσουν τους κατάλληλους μηχανισμούς έτσι ώστε κάθε φορά που αιτούνται μια χρηματοδότηση από το

Ταμείο, για κάθε έργο ή δράση που σχεδιάζουν να εκτελέσουν, να μπορούν να απορροφήσουν τα κονδύλια αξιοποιώντας τα άμεσα και κατά το καλύτερο δυνατό τρόπο χωρίς απώλειες. Θα πρέπει να πραγματοποιούνται όλες οι διαδικασίες, τόσο από τα κράτη-μέλη όσο και από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, χωρίς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις και να τηρούνται χρονοδιαγράμματα για κάθε δράση και από τις δύο πλευρές. Είναι πολύ σημαντικό να μάθουμε όλοι οι Ευρωπαίοι πολίτες ότι για να υπάρξει πρόοδος και εξέλιξη πρέπει να επενδύσουμε σε όλους τους οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς οραματιζόμενοι το μέλλον και μάλιστα όχι μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα για τις επόμενες γενιές. Αυτός πρέπει να είναι ο τρόπος σκέψης μας και να γίνει μέρος της κουλτούρας μας εάν θέλουμε να οδηγηθούμε σε μια μελλοντικά ισχυρή και ανεξάρτητη Ευρώπη με ισχυρά κράτη-μέλη.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σκιαδάς, Δ.Β. (2019), *Η Νομολογία του PSI, Η Ελληνική και Διεθνής Δικαιοσύνη απέναντι στην Αναδιάρθρωση του Ελληνικού Χρέους*. Εκδόσεις Τζιόλα
2. Σκιαδάς, Δ.Β. (2011) *ΘΕΩΡΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ*; Επιλογές και Θεσμοί Δημοσίων Δαπανών στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σακκουλά.
3. Σκιαδάς, Δ.Β. (2020) “Ευρωπαϊκός Εκπαιδευτικός Χώρος: Χρηματοδότηση και Επίδοση των Εκπαιδευτικών Πολιτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση,” in *ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ: Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ανικούλα , σελ. 439–454.
4. Μπιτζένης, Α.Π. (2009), *Παγκοσμιοποίηση Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης
5. Σταμπόλης, Δ. (2001), *Ευρώ Το Νέο Νόμισμα*, Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη
6. Δούκας, Π.Γ. (1999), *Η Εποχή του Ευρώ και η Ελλάδα*. Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής
7. Μήτσιοι, Ι.Αθ. (2018), *Το Στοιχείο της Αναγέννησης, Το Μέλλον της Ελλάδας σε έναν Μεταβαλλόμενο Κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις S+ αισθητικό
8. Γκίκας, Χ.Α. (2009) “Η διεθνής κρίση και η Ελλάδα,” in *Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση και η Ελλάδα*. Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ Α.Ε., σελ. 33–48.

ΕΝΤΥΠΗ ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Papadopoulos, I. (2022) ‘The EU Recovery Instrument as a European Success Story’, in *European economic governance after the Eurozone and covid-19 crises*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Europarl.europa.eu. Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020. “Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης”. [online] Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_2.6.1.pdf [Accessed 3th January 2021].
2. European Central Bank, 2021. Οικονομική Και Νομισματική Ένωση. [online]. Available at: https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/emu/html/index.el.html?fbclid=IwAR1Eq7-Ls0BrdsS9RMOjnXEihTrFTtLpJTarq9tP_Nxv6XjcwilnGpPzkCE [Accessed 5th January 2021].
3. El.wikipedia.org. 2021. Σύστημα Ισοτιμιών Μπρέτον Γουντς. [online] Available at: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1_%CE%B9%CF%83%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B9%CF%8E%CE%BD_%CE%9C%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%84%CE%BF%CE%BD_%CE%93%CE%BF%CF%85%CE%BD%CF%84%CF%82?fbclid=IwAR33bKCTr4nJg1oaAaUzcmVdxZxNLlEq65om_ZYfVYen0xVOCLG3CIHY2I4 [Accessed 4th January 2021].
4. Odeth.eu. 2018. Ευρώ Το Νόμισμα Των Δυο Όψεων – ΟΜΙΛΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ. [online] Available at: https://odeth.eu/%ce%b5%cf%85%cf%81%cf%8e-%cf%84%ce%bf-%ce%bd%cf%8c%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%b1-%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b4%cf%85%ce%bf-%cf%8c%cf%88%ce%b5%cf%89%ce%bd/?fbclid=IwAR1RPyp4CHpYhA_y-k-CM1afE0eJcN7w-3u_w7GRigkok4JYXBVpSRDxKwo [Accessed 7th January 2021].
5. Bankofgreece.gr 2021. Η-Ιστορία-Του-Ευρώ. [online] Available at: <https://www.bankofgreece.gr/euro/h-istoria-toy-eyrw> [Accessed 8th January 2021].
6. Μπρίτσα Ι., 2014 “Η Ένταξη της Ελλάδας στη Ζώνη του Ευρώ και οι Διαρθρωτικές Αλλαγές για την Ελληνική Οικονομία”. Apothetirio.lib.uoi.gr. [online] Available at: <https://apothetirio.lib.uoi.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/5058/FIN20140059.pdf?sequence=1> [Accessed 9th January 2021].

7. Γιαννακόπουλος, Π., Καβαλλάρης, Κ., Ντόβας, Δ., 2016. "Ένιαίο Ή Εθνικό Νόμισμα: Τα Πλεονεκτήματα Και Τα Μειονεκτήματα Από Την Υιοθέτηση Του Ευρώ Στη Χώρα Μας.". Repository.library.teiwest.gr. [online] Available at: <http://repository.library.teiwest.gr/xmlui/handle/123456789/5826>[Accessed 8th January 2021].

8. Kathimerini.gr. 2019. Κερδισμένοι Και Χαμένοι Από Τα 20 Χρόνια Ευρώ: Η Ισπανία Παράδειγμα Μεταρρυθμίσεων Για Την Ελλάδα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. [online] Available at: <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1011799/kerdismenoi-kai-chameno-i-apania-paradeigma-metarrythmiseon-gia-tin-ellada/>>[Accessed 11th January 2021].

9. Capital.gr. 2019. Ευρώ 20 Χρόνια Μετά: Οφέλη - Ζημίες Και... Μηνύματα Της Επόμενης Ημέρας. [online] Available at: <https://www.capital.gr/oikonomia/3336170/euro-20-xronia-meta-ofeli-zimies-kai-minumata-tis-epomenis-imeras>> [Accessed 2thJanuary 2021].

10. M.naftemporiki.gr. 2020. Άνοδος Της Ελλάδας Στην Απορρόφηση Του ΕΣΠΑ 2014-2020. [online] Available at: <https://m.naftemporiki.gr/story/1632878/anodos-tis-elladas-stin-aporrofisi-tou-espa-2014-2020>>[Accessed 8th January 2021].

11. Des.unipi.gr. 2014.Οικονομική και νομισματική ένωση, Μούσης Ν. "Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτικές".[online] Available at: <https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2014/04/01.-%CE%9C%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%9F%CE%9D%CE%95-as-of-28-May-14.pdf>>[Accessed 9th January 2021].

12. Bankofgreece.gr. 2020. «Διδάγματα Από Την Ελληνική Οικονομική Κρίση, Οι Προκλήσεις Και Οι Ευκαιρίες Για Το Μέλλον» - Ομιλία Του Γιάννη Στουρνάρα, Διοικητή Της Τράπεζας Της Ελλάδος Στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, Την Ημέρα Μνήμης Του Ιωάννη Και Της Ανθής Γενναδίου. [online] Available at: <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-tyrou/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=fc915812-ab24-47ab-9e60-a566653a1f42>>[Accessed 3th January 2021].

13. Wikipedia, the free encyclopedia (2022) Enlargement of the eurozone, wikipedia.org. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_the_eurozone (Accessed: September 18, 2022).
14. Παπαδήμος, Λ. (2022) Το ευρώ, η ελληνική οικονομία και το τραπεζικό σύστημα, hba.gr. Available at: https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/deltia/1_2001/5-13.pdf (Accessed: May 18, 2022).
15. Στουρνάρας, Ι. (2022) Διδάγματα από την ελληνική οικονομική κρίση, οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες για το μέλλον, bankofgreece.gr. Available at: <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typou/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=fc915812-ab24-47ab-9e60-a566653a1f42> (Accessed: October 18, 2022).
16. , Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε (2019) Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, kathimerini.gr. Available at: https://s.kathimerini.gr/resources/article-files/etisia_ekthesi_2019_h_elliniki_oikonomia_kai_i_apasxolisi.pdf (Accessed: June 18, 2022).
17. Καδδά, Δ. (2018) Η σκληρή αλήθεια για την 'έξοδο' από τα μνημόνια, Capital.gr. Available at: <https://www.capital.gr/oikonomia/3311073/i-skliri-alitheia-gia-tin-exodo-apo-ta-mnimonia> (Accessed: November 18, 2022).
18. Κρητικός, Α. (2021) Πολιτική Συνοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η επόμενη μέρα μετά την πανδημία , eliamep.gr. Available at: <https://www.eliamep.gr/publication/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%87%CE%AE%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83/> (Accessed: November 18, 2022).

19. Πιο κοινωνική Ευρώπη έως το 2030 (2022) esfhellas.gr. Available at: <http://www.esfhellas.gr/el/Pages/NewsFS.aspx?item=512> (Accessed: November 18, 2022).
20. Το σχέδιο δράσης της ΕΕ για τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία έως το 2050 (2022) europarl.europa.eu. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20210128STO96607/to-schedio-dra-sis-tis-ee-gia-ti-metavasi-se-mia-kukliki-oikonomia-eos-to-2050> (Accessed: November 18, 2022).
21. Κορονοϊός : Η Ελλάδα μετά την πανδημία – Επτά οικονομολόγοι αναλύουν τι περιμένουμε το 2021 (2021) tovima.gr. Available at: <https://www.tovima.gr/2021/04/03/finance/koronoios-i-ellada-meta-tin-pandimia-epta-oikonomologoi-analyoun-ti-perimenoume-to-2021> (Accessed: November 18, 2022).
22. Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία (2020) kathimerini.gr. Available at: https://www.kathimerini.gr/wp-content/uploads/2020/11/growth_plan_2020-11-23_1021.pdf (Accessed: November 18, 2022).
23. Τι είναι το μέσο NextGenerationEU, Τι είναι ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας: ΣΔΑΜ - Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (no date a) sdam.gr. Available at: <https://www.sdam.gr/node/187> (Accessed: 26 May 2023).
24. EurActiv.gr (2020) Τι είναι το Next Generation EU, www.euractiv.gr. Available at: <https://www.euractiv.gr/section/evropaika-diethni/news/ti-einai-to-next-generation-eu-tameio-anakampsis/> (Accessed: 26 May 2023).
25. NextGenerationEU (no date) europa.eu. Available at: https://next-generation-eu.europa.eu/index_el (Accessed: 26 May 2023).
26. Αγουρίδης, Γ. (2022) ΔιαΝΕΟσις: Τι είναι το Ταμείο Ανάκαμψης και πόσο θα προσφέρει στην Ελλάδα, Οικονομικός Ταχυδρόμος - ot.gr. Available at: <https://www.ot.gr/2022/06/06/tameio-anakampsis/dianeosis-ti-einai-to-tameio-anakampsis-kai-poso-tha-prosferei-stin-ellada/> (Accessed: 26 May 2023).

